

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Colloquium Anatolicum

23

• 2024 •

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklal Cad. Merkez Han, No:181 Kat:2 34435 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0090-212-2920963
E-mail: info@turkinst.org - www.turkinst.org

COLLOQUIUM ANATOLICUM

23

ISSN 1303-8486
E-ISSN 3062-133X

**COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi, TÜBİTAK-ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.**

COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi uluslararası hakemli bir dergidir,
yılda bir kez yayınlanmaktadır.

© 2024 Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

Her hakkı mahfuzdur. Bu yayının hiçbir bölümü kopya edilemez.
Dipnot vermeden alıntı yapılamaz ve izin alınmadan elektronik, mekanik,
fotokopi vb. yollarla kopya edilip yayınlanamaz.

Dergi Sahibi

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü adına Necmi Karul

Editörler/Editors

Metin Alparslan
Ali Çiftçi
Gürkan Engin
Eylem Özdoğan

Tasarım ve Uygulama

Bahadır Erşık

Kapak Fotoğrafi

Yerin Bora Uysal, Elbistan Karahöyük Silindir Mühür

Baskı/Printing

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No:202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99 - Sertifika No: 29487

Yapım ve Dağıtım/Production and Distribution
Zero Prodüksiyon Kitap-Yayın-Dağıtım Ltd. Şti.
Tel: +90 (212) 244 75 21 Fax: +90 (212) 244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bilim Kurulu / Consilium Scientiae

Adolf HOFFMANN (Berlin)	Kemalettin KÖROĞLU (İstanbul)
Alexandru AVRAM (Le Mans)	Lidewijde de JONG (Groningen)
Aliye ÖZTAN (Ankara)	Mark WEEDEN (London)
Andreas SCHACHNER (İstanbul)	Mustafa Hamdi SAYAR (İstanbul)
Belkıs DİNÇOL (İstanbul)	Oğuz TEKİN (İstanbul)
Cahit GÜNBATTI (Ankara)	Önhan TUNCA (Liège)
Catherine M. DRAYCOTT (Durham)	Önder BİLGİ (İstanbul)
Daniel SCHWEMER (Würzburg)	Rene LEBRUN (Leuven)
Elif Tül TULUNAY (İstanbul)	Sevil GÜLÇUR (İstanbul)
Felix PIRSON (İstanbul)	Stefano de MARTİNO (Trieste)
İlya YAKUBUVICH (Chicago)	Theo van den HOUT (Chicago)
İnci DELEMEN (İstanbul)	Turan EFE (İstanbul)
Jak YAKAR (Tel Aviv)	Vedat ÇELGİN (İstanbul)
Jeroen POBLOME (Leuven)	Wolfgang RADT (Berlin)
Joachim MARZAHN (Berlin)	

İçindekiler

Ergül KODAŞ – Charlotte LABEDAN-KODAŞ –
Hasan Devrim MENTEŞE.....1

À propos de deux bâtons polis anthropomorphiques provenant de
Çemka Höyük (Vallée du Haut Tigre, Anatolie du Sud-Est). Une autre manière
de figurer l'humain au Néolithique précéramique.

*Çemka Höyük'te Bulunan (Yukarı Dicle Vadisi, Güneydoğu Anadolu)
antropomorfik formlu iki taş baton üzerine. Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de
insanı tasvir etmenin farklı bir yolu.*

Pınar ÇAYLI19

Cult Tables in Anatolian Prehistory: Sapmaz Höyük Findings

Anadolu Tarihöncesinde Kült Masaları: Sapmaz Höyük Buluntuları

Meral BAŞARAN53

Erken Tunç Çağı Kil Çapa ve Kancalarına Gelibolu Yarımadası'ndan Örnekler

Early Bronze Age Clay Anchors and Hooks Examples from the Gallipoli Peninsula

Bilcan GÖKCE – Esra KAÇMAZ LEVENT – Mahmut AYDIN73

Rescue Excavations of a Stone Cist Grave at Açıkköy, Mardin: An
Archaeological and Archaeometric Evaluation

*Mardin, Açıkköy Taş Sanduka Mezarı Kurtarma Kazısı: Arkeolojik ve Arkeometrik
Değerlendirme*

K. Serdar GİRGINER – Çağıl İSTANBULLUOĞLU-KAYA –

Nergis KILINÇ-MİRDALI – Özlem OYMAN-GİRGINER93

Bileç Höyük Kurtarma Kazısından Bir Grup Siyah Ağız Kenarlı (Black Topped)
Çanak ve Arkeometrik Analizleri

*A Group of Black Topped Bowls Recovered from the Salvage Excavation at Bilec
Höyük and Their Archaeometric Analysis*

Aslıhan BEYAZIT – Burhan GÜLKAN – Burçin AFŞAR 123

İkiztepe Kazılarının Dünü ve Bugünü

İkiztepe Excavations: From the Past to the Present

Belgin AKSOY - Dirk Paul MIELKE 149

“Doğal ve Arkeolojik Yönleri ile Kangal Havzası’nda (Sivas) Bir Yerleşim Bölgesi: Havuz-Aslantaş ve Karaseki”

“A Settlement Area in the Kangal Basin (Sivas) with Natural and Archaeological Aspects: Havuz-Aslantaş and Karaseki”

Medya KARAKAYA 181

Geç Hitit Sanatında Kadınlar ve Tanrıçalar: Soyluluk ve Kutsallığın Sembolik Anlatımı

Women and Goddesses in Late Hittite Art: Symbolic Expressions of Nobility and Divinity

Bora UYSAL 199

Elbistan Karahöyük Kazılarında Bulunan Eski Assur Stilinde Yapılmış Bir Silindir Mühür

An Old Assyrian Style Cylinder Seal from the Elbistan Karahöyük Excavations

Bekir ÖZER..... 207

Early Iron Age Carian Material Culture: The Beginning of Fibula Production in the Region

Erken Demir Çağı Karia Maddi Kültürü: Fibula Üretiminin Başlangıcı

Hamdi ŞAHİN..... 227

A New Honorary Inscription from Korykion Antron (Kilikia Trakheia) and Some Thoughts on a Publication

Korykion Antron’dan (Kilikia Trakheia) Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı ve Bir Yayın Üzerine Düşünceler

“Doğal ve Arkeolojik Yönleri ile Kangal Havzası’nda (Sivas) Bir Yerleşim Bölgesi: Havuz-Aslantaş ve Karaseki”

“A Settlement Area in the Kangal Basin (Sivas) with Natural and Archaeological Aspects: Havuz-Aslantas and Karaseki”

Belgin AKSOY* - Dirk Paul MIELKE**

DOI: 10.58488/collan.1484236

Anahtar Kelimeler: Havuz-Aslantaş, Kangal Havzası, Geç Hitit Dönemi, Demir Çağı, Yerleşim Arkeolojisi.

Havuz-Aslantaş (Sivas İli, Türkiye) yerleşimi 1928 yılında bazalttan yapılmış büyük bir Geç Hitit aslan heykelinin bulunmasıyla bilinmektedir, ancak ayrıntılı bir araştırmaya konu olmamıştır. 2022 de başlatılan çalışmalar Havuz-Aslantaş’ta oldukça iyi tasarlanmış bir tahkimat sistemini ana hatları ile ortaya koymuştur. Yerleşimin surlarla çevrili, bir yukarı, bir de aşağı kısımdan oluşan kale ile yamaçta kurulu olan bir aşağı kente sahip olduğu anlaşılmıştır. Ancak platoda çok sayıda tümülüs ile düzlükte inşa edilmiş bazıları oldukça büyük çok sayıda yapı grupları dikkat çekici keşifler olmuştur. 2023 yılı itibarıyla Kangal Havzası’nda merkezi bir konumda bulunan Karaseki Platosu’nun sadece doğal özellikleri ile değil aynı zamanda başta Havuz-Aslantaş ile bu bazalt platonun kenarında konumlanmış Kırkpınar, Halep Köprüsü ve Humarlı Kalesi gibi mevkiler ile çok sayıda tümülüs mezar alanlarının da bulunduğu bir arkeolojik peyzaj oluşturduğu izlenimi edinmekteyiz. Hem Havuz-Aslantaş hem de plato genelinin özellikle Demir Çağı’nda yoğun bir yerleşime sahne oldukları anlaşılmaktadır. Bu dönemde konum itibarıyla Geç Hitit, Urartu ve Frigya arasında kalan ve şimdiye kadar da bu yönü ile sistematik bir şekilde araştırılmamış olan bölgede önümüzdeki yıllarda araştırmalarımız devam edecektir.

Keywords: Havuz-Aslantaş, Kangal Basin, Neo-Hittite Period, Iron Age, Settlement Archaeology.

Even though the settlement of Havuz-Aslantaş (Sivas Province, Türkiye) is known for the discovery of a large, basalt Neo-Hittite lion statue in 1928, it has not been the subject of detailed research. Studies that began in 2022 have revealed a well-designed fortification system in Havuz-Aslantaş. It has been shown that the settlement had an upper fortress, a lower city, and was surrounded by walls. In addition, numerous tumuli and a number of buildings built on the plains were discovered on the plateau. Since 2023, the impression is that Karaseki Plateau, which is centrally located in the Kangal Basin, creates an archaeological landscape not only with its natural features but also with many burial grounds, including locations such as Kırkpınar, Halep Köprüsü, and Humarlı Kalesi, situated on the edge of this basalt plateau. Both Havuz-Aslantaş and the plateau in general are understood to have been the site of intensive settlement, especially during the Iron Age. The region, situated between Neo Hittite, Urartian and Phrygian cultural areas, which has not been systematically examined so far with this aspect, will be further researched in the coming years.

Hakeme Gönderilme Tarihi: 15.05.2024, Kabul Tarihi: 07.11.2024

* Belgin Aksoy, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü 16059 Bursa, Türkiye. belaksoy@uludag.edu.tr. ORCID: 0000-0003-0946-4808

** Dirk Paul Mielke, Universität Münster, Historisches Seminar, Abteilung für Ur- und Frühgeschichtliche Archäologie, Domplatz 20-22 D-48143 Münster, Germany. dirk.mielke@posteo.de. ORCID:0000-0001-7197-2251

Giriş

Sivas'tan Malatya yönüne doğru ilerlerken, Yağdonduran Geçidi'nin hemen ardından Kangal Havzası bütün ufku doldururcasına karşımıza çıkar. Bu bölgeyi kesintisiz bir düzlük olarak tanımlamak zordur. Özellikle yolun batısında kalan Karaseki (Fig. 1), Cumhuriyet'in ilanından birkaç yıl sonra bu bölgede arkeolojik amaçlı bir keşif gezisi yapan H.H. von der Osten'in dikkatini çekmişti. Kendi ifadesiyle üstü adeta bıçakla düzgün bir biçimde kesilmiş gibi yükselen bu plato (von der Osten 1929: 65), sadece Malatya'ya doğru uzanan güzergahı kontrol etmekle kalmayıp, Halep Köprüsü Mevkii'nde doğuya doğru ayrılan ve Kulmaç Dağları üzerinden Altınyayla-Şarkışla ve Gemerek güzergahını izleyerek Kayseri'ye ulaşan bir diğer yolu da kontrol eden bir konumdadır. Bu platonun kuzeyinde, yakınında bulunduğu köyün adı ile anılan Havuzköy (Fig. 2), geçtiğimiz asır boyunca arkeolojik keşif ve yüzey araştırması yapan birkaç ekibin ziyaret ettiği yerlerinden birisi olmuştur. 2022 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler genel Müdürlüğü'nün vermiş olduğu izin ile öncelikle bu ören yerine odaklanarak başlattığımız çalışmalar¹, 2023 yılında Karaseki ve çevresini de dikkate alarak sürdürülmüştür. Buradaki yerleşim sistemini anlayarak başta Demir Çağı'ndaki olmak üzere bölgesel ve bölgeler arası ilişkilerin masaya yatırıldığı bir yerleşim analizi hedeflenmektedir.

Araştırma Tarihi

Havuzköy'ün arkeolojik literatüre girişi aslında oldukça dikkat çekici bir buluntu ile birlikte gerçekleşmiştir. Karaseki, 1928'de Malatya'ya yaptığı yolculuk sırasında von der Osten'in dikkatini çekmiş ve platonun kuzey kenarına inceleme amacıyla yönelmesine sebep olmuştur (von der Osten 1929: 69-73). Sistematik olmaktan uzak olan bu gözlemler sırasında platonun kuzeyinde bir dizi kalıntı dikkat çekmiştir. Bu kalıntılar tam olarak plato kenarında, ovanın platoya doğru girinti yaparak bağlandığı üç yerdeki üç kale kalıntısından ibarettir. Ancak bu tespitler arasındaki en büyük keşif, bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmekte olan aslan heykelidir (Fig. 3). Olasılıkla yerel bazalttan imal edilmiş olan bu heykel yaklaşık 1,60 m yüksekliğinde olup² ayakta duran bir aslanın

¹ 2022 sezonlarındaki çalışmalar Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Biriminin desteğiyle (Proje Nr: SGA 703) başlamıştır. 2023 yılında Deutsche Orient-Gesellschaft da çalışmalara destek vermiştir. İki Sezona yayılan çalışmalarda Bursa Uludağ Üniversitesi öğrencilerinden Ekin Hekimoğlu ve Hüdanur Boztaş ile birlikte Hacettepe Üniversitesi doktora öğrencisi arkeolog Fırat Ayvazoğlu ve Christine Kersting katılmıştır. Sivas Arkeoloji Müzesi'nden Hamis Eren, Aysel Bölükbaşı ve Yavuz Akkaya da bakanlık temsilcisi olarak katkıda bulunmuştur. Bu süre içinde Sayın Onur Aykaç ve Sayın Fatih Sungur'un şahsında Kangal Kaymakamlığı ve Havuz Köyü muhtarı Sayın Savaş Atmaca ve Körfez Haritacılık ekibimize farklı biçimlerde verdikleri destekle araştırmaları mümkün kılmışlardır.

² H. H. von der Osten tarafından (1929: 71) verilen 2 m genişlik, 1,30 m yükseklik ve 0,75 m genişlik şeklindeki bilgilerin doğru olmadığı da bu şekilde anlaşılmıştır.

Figür 2. *Havuz-Aslantaş, Yukarı ve Aşağı Kale, doğudan bakış. Havuz-Aslantaş'ın harabelerine güneyden bakılan bir hava görüntüsü. Arka planda Havuz Köyü ve arkasında Kulmaç Dağları sıralanmaktadır. (Fotoğraf: D.P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2023).*

rağmen, bunlarla ilgili daha fazla açıklamada bulunmamıştır. Bu çalışmanın ardından C. Burney'nin ziyareti bir tarafa bırakılırsa (Russell 1980: 121, Nr. 154)³, neredeyse 40 yıl boyunca ne Karaseki, ne de Havuz-Aslantaş herhangi bir araştırmancının odağı olmamıştır. 1963 senesinde arkeolog E. Pocarella ile birlikte bu yerleşimi ziyaret eden P. Meriggi, görece kapsamlı bilgi sunan ilk bilimsel yayını gerçekleştirmiştir (Meriggi 1965: 273-274)⁴. Bu çalışmada yerleşimin şematik bir çizimiyle birlikte dikkat çekici kimi mimari kalıntılara ait fotoğraflar yayınlanmıştır. Ayrıca bulunan seramik malzemeden yola çıkarak oldukça genel bir tarihlendirme önerisi de yapılmıştır.

Aslında Meriggi'den bir yıl önce R.M. Boehmer ve Orthmann Havuz-Aslantaş'ı ziyaret etmiş ve hatta burada yerleşimin bir krokisini de oluşturmuşlardı. 1967 yılında Boehmer bir günü geçmeyen bu kısa gözlemden belgeleyebildikleri kadarını söz konusu kroki de dahil olmak üzere *Havuzköy in Ostkappadokien* adlı çalışmasında yayınlamıştır (Boehmer 1967). Bu makale projemizin başladığı yıla değin bu yerleşim hakkındaki en kapsamlı yayındır. Meriggi ve Boehmer'in çalışmalarıyla birlikte hem kapı aslanı hem de toplanan seramik,

³ C. Burney herhangi bir malzeme toplamamış olmakla birlikte burada Erken Tunç Çağı'nın da mevcut olduğunu belirtmiştir.

⁴ Söz konusu resimler için levha XXXIX-XLI, fig. 10-19; ayrıca çizim levha XXXI (resim 1) sağ üst; s. 274, seramik hakkındaki değerlendirme E. Pocarella tarafından yapılmıştır.

Figür 3. *Havuzköy Aslanı'nın 1928'de H.H. von der Osten tarafından tespit edilen konumu ve durumu (Chicago Oriental Institute Arşivi).*

yerleşimin Demir Çağı içinde bir zaman aralığına tarihlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Boehmer sadece birkaç resimden oluşan Orta ve Geç Tunç Çağı seramiği örneklerini de yayınlamıştır (Boehmer 1967:140; Abb. 17). 1970'li yıllara gelindiğinde J. Yakar ve A. Gürsan-Salzman yaptıkları yüzey araştırması çerçevesinde ziyaret ettikleri yerleşimler arasında Havuzköy'ü de zikretmişlerdir (Yakar, Gürsan-Salzman 1979; 1981).

1990'lı yıllarda Sivas'ı kapsamlı bir şekilde incelemeye başlayan T. Ökse de Havuzköy'ü ziyaret edenler arasındadır. Kendisi daha önce burada Demir Çağı malzemesinin varlığına işaret etmiş (Ökse 1988: 215), 1993'te ise burada Erken Tunç, Helenistik-Roma ve Orta Çağ malzemelerinin de olduğu bilgisini vermiştir (Ökse 1993: 246-247). Geç Tunç Çağı malzemesinin varlığına ise bir diğer yayında işaret etmiştir (Ökse 2005: 18; Nr.136). Son olarak A. Engin de yürüttüğü çalışmalarda bu yerleşim yerini ziyaret etmiştir (Engin 2009).

Farklı araştırma öncelikleri çerçevesinde kurgulanmış olan bu çalışmalar, bölge kronolojisinin genel görünümünü kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Demir Çağı özetinde Meriggi ve Boehmer'in nispeten ayrıntılı olarak nitelendirebileceğimiz yukarıda adı geçen iki çalışması dışında bir çalışma yoktur. Tüm Sivas bölgesi dikkate alındığında daha çok yüzey araştırması malzemeleri üzerinden tanımlamaların yapıldığını görmekteyiz. Kuşaklı (Müller-Karpe 2017) ve Kayalıpınar (Maner *vd.* 2023; Müller-Karpe, Müller-Karpe 2013) tabakalanmış malzeme sunan iki merkez olmakla birlikte, her ikisi de genel karakteristiği Geç Tunç Çağı olan yerleşimlerdir. Demir Çağı üzerine bilgilerimizin

bir kısmını, bu dönemde küçük bir yerleşim olan Kuşaklı'dan (Fig. 1) edinmekteyiz (Powroznik 2010).

Dikkat çekici buluntular vermiş olan bu yerleşimin bulunduğu Karaseki (Fig. 4), Kangal Havzası'nda bir yükselti olup, bölgenin bir yaşam alanı haline gelmesinde büyük bir olasılıkla belirleyici olmuştur. Yukarıda özetlenen az sayıdaki veri dahi burada stratejik olarak rol oynamış bir bölgesel merkezin olması gerektiğini düşündürmektedir. 2022'de beri yürüttüğümüz çalışmaların temel sorusunu bu husus oluşturmaktadır.

Havuz-Aslantaş ve Karaseki: Araştırma Soruları

Kangal Havzası'nda henüz bilimsel olarak incelenmemiş pek çok alan bulunmaktadır. Burada Karaseki'nin batısı, güneyi ve doğusunda olmak üzere çeşitli merkezler bilinmektedir. Demir Çağı, iki sezonu tamamladığımız araştırmamızda şu an için odak noktasını oluşturmaktadır. Havuz-Aslantaş'ta bulunan kapı aslanı, Geç Hitit sanatının en kuzeydeki örneklerinden biridir. Sadece 65 km kadar kuzeydoğuda, Gözecik (Divriği İlçesi) yakınında bulunan bir diğer kapı aslanı ise (Engin 2010) buradan biraz daha kuzeydedir. Yaklaşık 50 km güneyde Gürün'de MÖ 12./11. yüzyıla tarihlenen Luvi hiyeroglif yazıtı bulunmaktadır. 75 km güneydoğuda ise muhtemelen MÖ 8. yy'a tarihlenen Şırzı yazıtı bulunmaktadır. Bu iki yazıt da bir Geç Hitit şehir devleti olan Malida (Malizi, Melid) ile ilgilidir (Ehringhaus 2014: 82-94).

Bölge ve özellikle birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilen Havuz-Aslantaş bir Geç Hitit krallığına veya Tabal coğrafyasına bağlanmıştır (Weeden 2023: 922; Burney 2004: 114; Özgüç 1971: 119). Ancak Tabal'ın kesin sınırları, özellikle kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde belirsizliğini korumaktadır (Aro 2023; 2012). Kaşka halkının yayıldığı bölge ise Kangal Havzası'nın kuzey ve kuzey doğusunda kalmakta, bu itibarıyla da batıdaki Frig ve doğudaki Urartu bölgelerinin arasında bulunmaktaydı (von Schuler 1965: 66-70).

Havuz-Aslantaş⁵ araştırmaları bu tarihsel bağlamlara yönelik bilinmeyenlerin aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır. Daha önceki çalışmalardan farklı olarak yerleşimin yapısal özellikleriyle birlikte içinde bulunduğu bölgesel sistemin de anlaşılması amaçlanmıştır. Bunun için sınır niteliğindeki bu bölgedeki seramik geleneğinin ayrıntılı bir şekilde tanımlanması ve hem dağılım hem de kronolojik ilişkilerin tanımlanması gerekmektedir. Görünen mimari kalıntıların toplanan seramik ile ne ölçüde tutarlı bir görünüm sergilediği ele alınan bir diğer husustur. Burada bulunan kapı aslanının da işaret ettiği Demir Çağı'nın dışındaki iskân dönemlerinin, görünen mimari kalıntılardaki izlerinin tespiti de amaçlar arasındadır.

⁵ Von der Osten bu öreni yakınındaki köyün ismi ile anarak bunun literatürde bu şekilde bilinmesinin önünü açmıştır. Ancak topografik haritalarda tam olarak bu mevki için kullanılan Aslantaş ismi bölge sakinlerinin bildiği ve kullandığı isimdir. Burada bulunan aslan heykelinin yerel bellekte muhafaza edilmiş olmasını önemli buluyor ve bu şekilde anılmasını uygun görüyoruz.

Bir diğer amacımız ise yukarıda tanımlanan tarihsel dinamiklerin doğrultusunda Demir Çağı yerleşimleri ve onların bölgesel bağlantılarının yerleşim ve yerleşimler arası ilişkilerde yansımalarını tanımlayabilmektir. Bu bağlamda Havuz-Aslantaş yerleşiminin kuruluşundaki temel gerekçelerin ortaya konması için, Kangal Havzası'nın ortasında yükselen bir bazalt plato olan Karaseki'deki konumunun incelenmesi gerekmektedir (Fig. 2 ve 5). Karaseki'de plato kenarı boyunca kurulmuş olan diğer tahkimat sistemlerini ancak bu bölgedeki coğrafi, jeolojik ve diğer çevresel koşulları dikkate alarak bir bağlama oturtabiliriz.

Bölge Coğrafyası

Esas itibarı ile incelemelerimizin odağında yer alan bölge Sivas Kangal sınırlarını kaplamakta, ancak Altınyayla ve Ulaş'ın güney kısımlarını da dikkate almayı zorunlu kılmaktadır. Kilometrekare başına yaklaşık 6 kişinin düştüğü, 3.342 km²'lik bir alan söz konusudur⁶. Tecer ve Kulmaç dağ sıraları bölgeyi kuzeyden sınırlamaktadır. Güneybatı-Kuzeydoğu doğrultusunda uzanmakta olan bu dağlar, Orta Anadolu içlerine doğru akarak burada bir kavis oluşturan Kızılırmak vadisini de sınırlarken, aynı zamanda onu Fırat'ta ayıran bir havza sınırını da teşkil etmektedir. Kangal Havzası'nın güney ve doğusundaki dağlar Toroslar sisteminin bir parçası olup, batıda Kangal bölgesinin de dahil edilebileceği Uzunyayla'ya açılmaktadır.

Bölge jeolojisi için genel bir tanımlama yapmak gerekirse (Sunkar 2006; 2008; Sunkar vd. 2008a; Sunkar vd. 2008b); kuzeydeki dağ sıralarında esas olarak Paleosen'den kalma volkanik kayalar bulunduğu, güneydeki Toros Dağları'nda ise Kretase kireçtaşlarının hakim olduğu görülür. Bunların arasındaki Kangal Havzası Geç Miyosen'den Pliyosen'e kadar uzanan gölge kireçtaşlarının örttüğü Neojen formasyonu olup içerdiği linyit bugün termik santralde işlenmektedir.

Kangal Havzası'nın bir diğer özelliği, Miyosen ve Pliyosen sırasında toprak çatlaklarından fışkırmış ince lavlardan kaynaklanan, yüksek platolardır. Bu lavlar gölge kireçtaşlarının üzerinde ince bir bazalt tabakası halinde çeşitli yerlerde çökelmiş olup, kapladıkları alanları erozyondan korumuştur. Bugün ova seviyesinden neredeyse 170 m kadar yükselen ve parçalanmış bloklar gibi görünen yüksek düzlükler ortaya çıkmıştır. Bunların arasında en büyük ve en etkileyici olanı da Karaseki Düzü ya da von der Osten'in çizimlerinde yer alan söyleyişle Karaseki Yazı'dır (Fig. 1 ve 4).

Karaseki en uzun yerinde yaklaşık 10 km'lik bir çapa sahiptir. Alanı ise 67 km²'yi bulmaktadır. Havuz-Aslantaş yerleşimi platoda erozyon neticesinde oluşmuş ve bu şekilde plato içine doğru uzanmış bir girintinin kenarında bulunmaktadır. Bunun yaklaşık 6 km güneydoğusunda, yani karşı uçta benzer bir oluşum daha vardır ve aynı şekilde en korunaklı yerinde bir diğer arkeolojik alan olan Kırkpınar bulunmaktadır. Havuz'un yaklaşık

⁶ Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre (www.tuik.gov.tr) 2022 yılı itibarıyla Kangal 19667 nüfusa sahiptir.

Figür 4: *Havuzköy ve Karaseki'ye kuzeyden bakış: Ortada yükseltinin içine doğru uzanan derin girintinin sonunda Havuz-Aslantaş kalıntıları yer alır. Platonun arka plandaki dağlar Toroslar Dağları'dır. Ön planda modern Havuz Köyü görülmektedir. (Fotoğraf: D.P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2023)*

5 km kadar doğusundaki Humarlı'da benzer bir yarığın gene uç noktasında bir diğer kale bulunmaktadır. Bu yarıkları oluşturan erozyonun nedeni bazalt tabakasının altında yer alan kireç taşıdır. Çalışma alanımız Yukarı Kızılırmak'ın Orta Anadolu karstik bölgesi ile Toros karst bölgelerinin etekleri arasında yer almaktadır (Nazik vd. 2019). Karaseki'nin kenarlarındaki bu derin yarıklar, muhtemelen platonun kenarından çıkan, bir kısmı hala aktif olan su kaynakları dolayısıyla oluşmuştur. Platodaki tipik karstik unsurların arasında sayısız düden de bulunmaktadır. Kimi durumlarda yukarıdaki bazalt tabakası bir şekilde çökmüş, ancak birçoğu toprakla dolmuştur. Bu karst çöküntülerinin bazılarında muhtemelen mevsime bağlı olarak bazen daha fazla veya daha az su içeren göletler veya daha küçük göller oluşmuştur.

Kangal havzasında yükseltiler 1500 ila 1550 m arasında değişirken, Karaseki'nin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1650 ila 1700 m arasındadır. Çalışma alanında kuzey, güney ve doğudaki dağlar 2000 m'yi aşan yüksekliklere ulaşmaktadır. Bölge neredeyse yayla niteliğinde olup, buna bağlı olarak nispeten serin ve nemli, hepsinden önemlisi yazların kısa ve soğuk olduğu sert bir karasal iklimle sahiptir. Kışlar kar yağışlı geçmektedir. Bitki örtüsü bozkır karakteristiğine uygundur. Orman alanları oldukça azalmıştır. Buna karşın dağlık kesim su kaynaklarından yana zengindir. Sulamayla belli ölçüde tarımsal üretim yapılabilmekteyse de, bölge genelinde hayvancılık daha ağırlıklı olarak uygulanmaktadır. Günümüzde madencilik yanı sıra güneş enerjisi üretmeye yönelik panellerle kaplı

Figür 5: Havuz-Aslantaş'ın ana yerleşim alanları ve yapılarına ilişkin plan. Yarı saydam ortofoto üzerine yerleştirilmiş dijital arazi modeli (Fotoğraf: Sefa Sarı, Grafik: D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş/Karaseki Projesi).

geniş alanlar ile rüzgâr türbini parkları manzarayı değiştirmeye başlamıştır.

Son olarak Karaseki'nin coğrafi konumu üzerinde durulmalıdır. Sivas'tan Malatya'ya uzanan eski ve hala önemli olan kuzey-güney yolu platonun kuzeydoğu ucundan geçmektedir. Bu yol Kangal'dan Şarkışla veya Pınarbaşı'na ulaşarak Uzunyayla'yı Kayseri'ye bağlayan doğu-batı yoluyla burada kesişmektedir. Bu bölgedeki yerleşim örüntüleri ve kültürel gelişimin bu konum ile yakından ilişkili olduğu muhakkaktır.

Havuz-Aslantaş

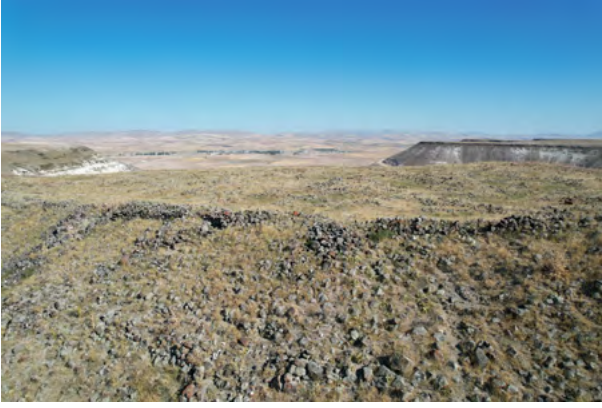
Yukarıda araştırma geçmişinde özetlenen hususların işaret ettiği üzere Havuz-Aslantaş öreni merkezi bir yerleşime işaret etmektedir. Yerleşim, modern Havuz Köyü'ne (eski adıyla Havuzköy) yaklaşık 3,5 km uzaklıktadır. Onlarca yıldır burada sürmekte olan tahribata rağmen birbirinden farklı yerleşim alanları ayırt edilebilmektedir (Fig. 5). Platonun kenarındaki bir çıkıntının üzerinde yükselen yukarı kale bu alanların arasında en belirgin olandır (Fig. 6). Yaklaşık 1,3 hektarlık üçgen biçimli bir alanı kaplamaktadır. Burayı çevreleyen sur bir set üzerinde veya daha erken dönemden bir tahkimatin doğrultusunda inşa edilmiştir. Duvar, doğrultusu boyunca neredeyse her yerde büyük taş öbekleri halinde görülse de (Fig. 6 ve 7), iç ve dış kenarlarının tespiti oldukça zor olmuştur. Platonun daha

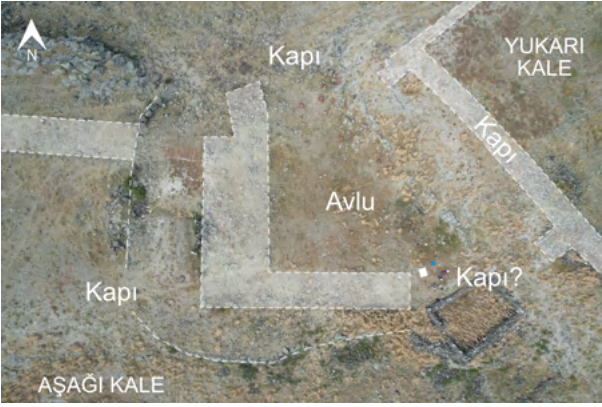
Figür 6: Havuz-Aslantaş'a kuzeydoğudan bakış; ortada üzerinde Yukarı Kale'nin yer aldığı büyük almaktadır. Dik yamaçta görülen çıkıntı, platonun bazalt yüzeyinin oluşturduğu orijinal seviye olup "Bastion" olarak nitelendirilmiştir (Fotoğraf: D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2023).

dik olan kuzey ve doğu yamaçlarında duvarın sadece 1,50 m genişliğinde olduğu anlaşılmıştır. Kuzeydoğu uçta yoğun erozyon nedeniyle herhangi bir arkeolojik buluntu ile karşılaşmamıştır. Aşağı kaleye bakan batı tarafı ise, oldukça etkileyici bir şekilde korunmuş duvar kalıntılarıyla alandaki en dikkat çekici kısımdır. Burada duvarın genişliği 2,50 m'yi bulmaktadır. Ayrıca birbirinden yaklaşık 6,50 ile 13 m arasında değişen düzensiz mesafelerde yer alan, çıkıntı yapmış dörtgen planlı on kulenin daha bulunduğunu düşünürsek, oldukça güçlü bir tahkimatın varlığı anlaşılmaktadır (Fig. 6 ve 7). Kulelerin duvarlardan yaptığı çıkıntılar ve kule genişlikleri de değişiklik göstermekte olup 3 ile neredeyse 5 m arasında değişmektedir.

Açıklığa kavuşturulması gereken önemli bir soru yukarı kaleye erişimin nereden ve nasıl sağlandığıydı. Gerçekten de yüzeyde dağılmış olan mimari kalıntılar arasında kapıya benzer herhangi bir girişi tespit etmek ilk bakışta mümkün değildir. Buna rağmen sistematik bir şekilde bulgular analiz edildiğinde yukarı kaleye girişin, batıdaki duvarın kuzeybatıdaki ucunda yer aldığını kesinlikle söyleyebiliriz (Fig. 5 ve 8). Kuzey ve doğu surlarının neredeyse 80 m'ye inen dik yamaçlar üzerinde yer alması buralardan erişimi imkânsız hale getirmiş olmalıdır (Fig. 6). Girişin bulunduğu kısımda iki kule arasında bulunan 27 m gibi oldukça fark edilir bir mesafe olması dikkat çekicidir. Diğer kuleler arasındaki mesafeler çok daha kısadır. Kapının bulunduğunu tahmin ettiğimiz kısımda dikkat çeken bir diğer

Figür 7. Havuz-Aslantaş; Yukarı Kale'nin batı bölümünde öne çıkan kuleler veya bastiyonlarla donatılmış surların batı kısmına güneybatıdan bakılan bir hava fotoğrafı. (Fotoğraf: B. Aksoy, Havuz-Aslantaş/Karaseki Projesi, 2023).

Figür 8. Havuz-Aslantaş; Yukarı Kale'nin batı ucunun önündeki savunma sisteminin (Zwinger alanı) havadan görünümü (Fotoğraf: D.P. Mielke, Havuz-Aslantaş/Karaseki Projesi, 2023).

farklılık da buradaki taşların daha küçük olmasıdır. Bu açıklığın iki ucu ile ortasındaki çukurluğun içindeki taş yığınları dikkat çekmektedir. Bu noktalarda daha büyük taşların; belki de zamanında orthostatların bulunmuş olması mümkündür. Bu iki kulenin arasındaki girişin yaklaşık 4 m'lik bir geçiş derinliği vardır. Girişin bu noktada olduğuna işaret eden bir diğer veri ise, kale duvarının önündeki eğimin diğer kısımlara göre daha az olması ve bunun arkasındaki duvara kadar yapıların duvara kadar uzanmamış olmasıdır. Nitekim diğer kısımlarda sur içindeki yapıların duvara dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın kapının planını çıkarmak kazı olmaksızın imkânsız görünmektedir. Yapılan ölçüm ve tespitlerle şu an için yukarı kalenin orijinal görünümü hakkında sadece varsayımlarda bulunabiliyoruz. Surun gerçek yüksekliği hakkında da bir tahminde bulunmak zordur. Kuru duvar tekniğinde üst üste konmuş iki ya da üç sıra taş ve her iki yana dağılmış taş öbekleri dışında kullanılan başka bir yapı malzemesinin izine rastlanmamıştır.

Havuz-Aslantaş'taki bir diğer dikkat çekici unsur da yerleşimi kuşatan yamaçların büyük ölçüde taş döşeli olmasıdır. Boehmer kale duvarının batıdaki kısmının altında eğimli bir döşemeden bahsetmiş, hatta iki inşaat evresini tanımlamak istemiştir (Boehmer 1967: 134, 136; Abb.10-13). P. Neve'ye atıfta bulunarak döşemeyi Demir Çağı'na tarihlendirse de, daha erken bir Hitit evresi olasılığını da göz ardı etmemiştir. Bu döşemenin yamaçların

Figür 9. *Havuz-Aslantaş; Yukarı Kale'nin kuzeybatı ucunun altındaki dik yamaçlar üzerindeki döşemenin (Glacis), kuzeybatıdan görünümü (D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2022).*

tabanına kadar uzanıp uzanmadığı belli olmasa da, kuzey ve doğudaki dik yamaçlar da dahil olmak üzere tüm taraflarında taşla kaplanmış kısımlar tespit ettik. Ancak bu yüzeyler yer yer kaymış veya bitki örtüsünün altında kalmıştır. Korunmuş veya tanınabilen en büyük bölümler yukarı kalenin kuzeybatısı ile güney ucu önlerinde yer almaktadır (Fig. 9). Yerleşimin güney kenarında bu döşeme, yamacın başlangıcından duvar tabanına kadar neredeyse sürekli olarak izlenebilmektedir. Taş döşemenin birkaç kez basamaklandırıldığı da görülmüştür. Anadolu'da Demir Çağı'nda bu tip yamaç destek duvarları veya döşemeleri (*Glacis*) nadir değildir (Vergnaud 2012: 173)⁷. Havuz-Aslantaş'ta yamaç destek duvarının tespit edilmediği tek yer de kapı geçişini tahmin ettiğimiz mevkidir. Surların kuzey kesiminin önünde bulunan ve muhtemelen basamakları olan yamaç destek duvarının kalıntıları kule izlenimi uyandırorsa da, daha önce de belirtildiği üzere burada herhangi bir yerde güvenilir bir kule tespit edilememiştir.

Yukarı kale surları içinde kalan alandaki mimari kalıntılar bir diğer dikkat çekici unsurdur (Fig. 5 ve 6). Küçük mekanlardan oluşan ve çoğu yerde surlara bitişik olarak inşa edildiği anlaşılan bir yapılaşma ile alan içinde dolaşımı sağlayan yollar ve doğrultuları da takip edilebilmektedir. Duvarlar hala bellidir ve kısmen yüksekliklerini korumuş görünmektedir. Bu alan içinde herhangi bir erozyon görülmediğinden, mekanların iç kısımlarının iyi

⁷ Yazar Boehmer'in makalesinde verdiği bilgiye dayanarak Havuz-Aslantaş'ı da örnekler arasında sayar.

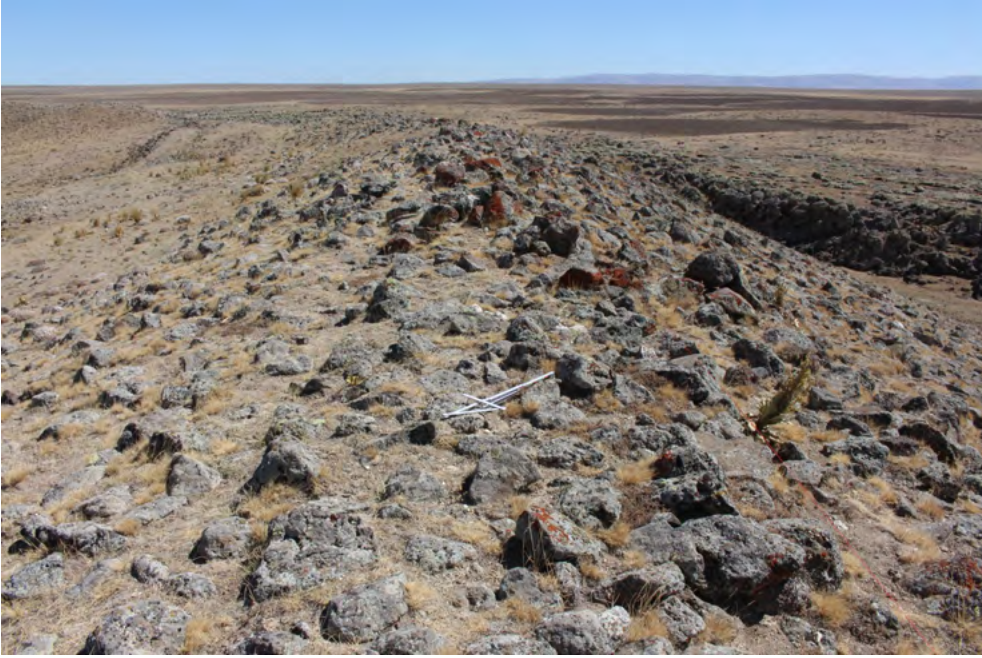

Figür 10. *Havuz-Aslantaş'ın havadan kuzeydoğu yönünden görünümü (Fotoğraf: D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi 2022).*

koruna gelme olasılığı yüksek görünmektedir. Bununla birlikte yer üstünde görülebilen yapıların da kesin bir analizi henüz gerçekleşmemiştir. Şu anda tanınabilen odalardan hangilerinin daha büyük sistemlere ait olduğu ve vurgulanan alanların olup olmadığı bu analizde cevaplanması gereken sorulardır. Bu küçük ölçekli yapılaşma Anadolu'daki Demir Çağı yerleşimlerinin tipik bir örneği olsa da, yer üstünde görülebilen çok sayıda yapı olması nedeniyle öncelikle Kerkenes Dağı'ndaki bulgularla karşılaştırılabilir (Summers, Summers 2013; Genz 2011: 336-43).

Yukarı kale, uzun bir yerleşim geçmişine sahiptir ve yaklaşık 6 ila 10 m kalınlığındaki dolgulardan oluşan bir höyük görünümündedir. Güneyde, platonun kenarında, yerleşimin ana kayasını oluşturan bazalt yüzeyin takip edilebildiği mevkide bu durum kendini belli etmektedir. Plato kenarındaki orijinal arazi seviyesi özellikle bazalt yüzeyin geniş bir alana yayıldığı bu uçta görülebilmektedir (Fig. 5 ve 6). Doğu surunun altında da Karaseki bazalt tabakasının devasa bir uzantısı dik yamaçtan çıkıntı yapmaktadır. Boehmer bu mevkiyi *bastion* (hisar) olarak adlandırmakla birlikte, gerçekten insan eliyle inşa edilmiş bir alan olarak değerlendirip değerlendirmedeği açık değildir. Bu korunaklı ve çevresine hâkim konumu insanların burayı tercih etmesinde önemli bir rol oynamış olabilir. Bu bağlamda tam bu kısımda bir taşın üzerinde *cup mark* olarak da nitelendirilen (Luke, Roosevelt 2017) bir oyuntunun işlenmiş olduğu da görülmektedir. *Bastionun* tabanı burada erozyon karşısında bir bariyer rolü oynadığından, çok sayıda katmandan malzemenin birikmesi mümkün olmuştur. Bulunan en erken seramikler Erken Tunç Çağı'na tarihlenebilmektedir ki, bu döneme ait malzeme Havuz-Aslantaş'ta henüz başka bir konumda karşımıza çıkmamıştır. Görünüşe göre bu nokta erozyonun eski malzemeleri sürükleyebildiği tek yerdir. Ayrıca bazı eski araştırmalarda da Erken Tunç malzemesinin varlığına işaret edilmiştir (Ökse 1994: 247; 2005: 18; Russell 1980: 121).

Havuz-Aslantaş'ın diğer müstahkem alanı olan aşağı kale yaklaşık 3 hektarlık bir alana sahiptir. Yukarı kalenin güney ucundan başlayıp bir yay çizerek plato kenarına ulaşan bir setle güneyden tahkim edilmiştir (Fig.10). Duvarlar olasılıkla yapay olarak oluşturulmuş

Figür 11. Havuz-Aslantaş'ta Aşağı Kale'nin surlarının kuzeydoğudan görünümü (Fotoğraf: D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi 2022).

ve genişliği 60 m'yi bulan bu setin üzerinde inşa edilmiştir. Yüksekliği içeriden 12 dışarıdan ise 18 m'yi bulmaktadır. Platodan bakıldığında bir höyükten farksız görünmektedir. Setin en tepesinde ise kesintisiz bir şekilde sur kalıntıları takip edilebilmektedir (Fig. 11). Bu kalıntılardan kaynaklanan taş öbekleri yukarı kaledekilere oranla daha küçüktür. Duvarın dış kabuğunda sadece birkaç yerde taş dizilerini takip etmek mümkün olmuştur. Buralarda ölçülebilen genişlik 2,30 m'dir. Birçok yerde yamaca paralel uzanan taş sıraları görülmekteyse de bunlar duvara değil, yamaç destek duvarına ait kısımlardır. Setin yerleşime bakan tarafında ise istinat duvarları ve sura çıkan basamaklar gibi unsurlar beklenebilir. Boehmer duvarın her iki yanında bulunan kil molozlarının varlığına dayanarak aşağı kalenin kuru duvar tekniğinde inşa edildiğini, ancak kerpiçten bir üst yapısı olması gerektiğini düşünmüştür (Boehmer 1967: 134). Ancak onun tanımladığı şekilde bir durum artık gözlenememektedir. Duvar boyunca kulelerin kalıntılarına da rastlanmıştır. Dört tanesini tespit edebildiğimiz bu kuleler, duvardan 5 m kadar çıkıntı yapırlarken genişlikleri de 7,50 m'yi bulmaktadır (Fig. 5 ve 6). Kulelerin arasındaki mesafe ise 25 ile 30 m arasında değişmektedir. Böylece bu kulelerin yukarı kaledekilerden hem daha büyük hem de daha uzun aralıklarla inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu ayrımların farklı dönemlerden mi yoksa işlevsel nedenlerden mi kaynaklandığını ise şu aşamada söylemek zordur.

Aşağı kaleyi çevreleyen setin yamaçlarının dış taraftan kaplanmış olduğu anlaşılmaktadır. Pek çok kısımda düzgünce yerleştirilmiş taş kümeleri halinde koruna gelmiştir. Bu döşeminin yaklaşık 50 m'lik bir kısmı setin üst kenarından yaklaşık 20 m aşağıda takip

edilebilmektedir. Doğu uçta ise bu döşeme ile ilişki olduğunu düşündüğümüz, yamaçtan aşağıya doğru uzanan birkaç taş sırası da görebiliyoruz.

Aşağı kale surlarının en dikkat çekici özelliği şüphesiz önündeki hendeklerdir (Fig. 2 ve 5). Bunlar esasen doğal oluşumlardır. Bazalt yüzeyin altındaki kireç tabakasının yer yer su ile aşınması neticesinde oluşan buna benzer çöküntüleri plato üzerinde görmek mümkündür. Su kaynaklarının, plato yüzeyinin altında belirli bir derinlikte sık sık ortaya çıktığına dair izler mevcuttur. Platonun kenarında yer alan ve bu şekilde oluşmuş olan bir dizi düden kuşkusuz yerleşim yerinin tercihinde dikkate alınmış olsa gerektir. Nitekim etkili bir şekilde birer hendek halinde aşağı kent tahkimatına eklenmiş olduğu görülmektedir. Hendekler farklı genişliklere sahiptirler ve farklı şekillerde düzenlenmişlerdir. Bazı yerlerde bazaltın doğrudan surlara ulaştığı geçişler de bulunmaktadır. Hendekler ve bazalt plato yüzeyi arasında yaklaşık 5 m'lik bir yükseklik farkı olduğu düşünülürse, savunmaya yönelik önemli bir avantajı olduğu kabul edilmelidir.

Yamaç döşemesinin hendeklere kadar ne ölçüde inmiş olabileceği net anlaşılmamaktadır⁸. Hendeklerin çöküntü sınırları belli olsa da bunların çoğu genç çökellerin şekillendirdikleridir. Bazı koşullar altında uzunca bir süre su tutmuş oldukları, kenarda bulunan kayalar üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır⁹: Özellikle duvarın güney hattının ortasının hemen önündeki kalp şeklindeki çöküntüde belirgindir; kenardaki kayalarda suyun burada uzun bir süre tutulmuş olduğunu açıkça gösteren izler vardır. Bu etkileyici hendeklerin kült amaçlı kullanım ihtimalleri de göz ardı edilemez.

Yukarı kalede olduğu gibi, aşağı kaleye erişim noktalarının açıklığa kavuşturulması da çıplak gözle ilk bakışta kolay olmamıştır. Girişler muhtemelen birkaç noktadan gerçekleşmekteydi¹⁰. Bu kapılara ait bir geçidi, aşağı kale duvarı ile yukarı kalenin güney ucunun kesiştiği noktada tespit edebildik (Fig. 2 ve 5). Bu mevkide setin (ve duvarın) devam etmediği görülebilmektedir. Dikkat çekici olan bir diğer husus da setin bu noktaya doğru alçalarak ilerlemiş olmasıdır. Bu görünüm tam olarak burada bir kapı girişinin gömülü olması ile ilgili olabilir. Bu durum yerleşimlere giriş ve çıkışı sağlayan noktalarda genel olarak benzer bir topografya göstermektedir (Mielke 2011: 91). Ayrıca içerideki dolgulu alana doğru uzanan bir duvar da görülebilmektedir ki, bu da kapı sistemine ait olsa gerektir (Fig. 2 ve 5). Burası plato tarafından yerleşime girişi sağlayan kapı olmalıdır. Bunun yaklaşık 190 m batısında, kalp şeklindeki çöküntü alanı ile batıdaki "hendek köprüsü" nün üst tarafında, duvarda başka bir çöküntü daha vardır (Fig. 5). Ancak orijinal bir geçit olamayacak kadar

⁸ Boehmer (1967: 134) hendeklerin bir set ile kapatılmak suretiyle insan eliyle genişletildiklerini tahmin etmiştir. Çizdiği krokide (Abb. 3) sadece güneyde üç hendek gösterilmiştir. Batı'daki daha az belirgin yapılar dahil edilmemiştir. Meriggi ise (1965: 273) duvarın önünde üç veya dört doğal boşluktan söz etse e krokisinde yalnızca güneybatıdaki uzun hendek gösterilmiştir (Levha XXXI).

⁹ Doğudaki hendekte yağmur surunun tutulduğuna dair bir fotoğraf Meriggi tarafından yayınlanmıştır (Meriggi 1965: Taf. XL, Fig. 13).

¹⁰ Burada geçmişte farklı tespitler yapılmıştır. Meriggi (1965: 274; Taf. XXXI) sadece tek bir kapı tahmin etmiştir. Boehmer ise (1967: Abb. 3) üç kapı olasılığını ortaya atmıştır.

Figür 12. *Havuz-Aslantaş; Aşağı Kale'den Batı'ya doğru bakıldığında görülen Zwinger platformunun destek duvarı (Fotoğraf: F. Ayvazoğlu, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2022).*

yüksek olması ve bir kapıyı işaret eden herhangi bir yapısal bulgunun görülmemesi nedeniyle modern dönemde açılmış olsa gerektir.

Yukarı kalenin kuzey ucunun altında başka bir kapı daha bulunuyordu; burada da yukarı kale duvarında bir geçit olduğunu varsaymıştık (Fig. 2, 5 ve 10). Ancak buradaki durum oldukça karmaşıktır; eğimli bir destek duvarıyla (Fig. 12) ayrılmış yaklaşık 1500 m²'lik *zwinger*¹¹ benzeri bir başka alan da (Fig. 8) bulunmaktadır. Olasılıkla teras halinde oluşturulmuş bu platformda L şeklindeki yapıdan kalan, ayrı bir duvar kalıntısı da bulunmaktadır. Maalesef, burada önemli tahribatların yapıldığı kaçak kazılar yapılmıştır.

Yukarı kale kapısı ve kalıntıları arasında, muhtemelen bir avlu olan yaklaşık 300 m²'lik üçgen biçimli bir alan daha vardır. *Zwinger* olarak tanımladığımız alandan kuzeye doğru bir patika, yamaçta kurulu olan aşağı şehre yönlendirmektedir. Terasın güneybatı köşesinde aşağı şehir ile platform ve üzerindeki L-biçimli yapı arasında başka bir giriş noktası olduğu da anlaşılmaktadır. Ancak güneydeki *zwinger* bölgesinde aşağı kaleden yukarı kale duvarına paralel başka bir giriş noktası olup olmadığı belirsizdir. Maalesef buradaki kalıntıların taşlarını kullanarak doğrudan platforma yerleştirilmiş bir barınak, nihai

¹¹ Tam Türkçe karşılığını bulmakta zorlandığımız bu tabir daha çok Orta Çağ kalelerinde bilinen bir tahkimat unsurudur. Dış surlar ve iç kısımda kalan tahkimat duvarları arasında bırakılan dar ve kontrolü kolay alanlardır. Saldırı anında bir kapan işlevi görmüş olmalıdır. *Zwinger* kelimesinin diğer karşılıkları arasında kafes de bulunmaktadır. Buradan hareketle kapan ya da kapan aralığı şeklinde bir karşılık önerilebilir.

Figür 13. Havuz-Aslantaş yerleşiminden mimari kalıntılar, a) Aşağı Kale'den işlevi belirsiz bir kabartmalı blok (Boehmer 1967, Abb. 7), b) Aşağı Kale'den yuvarlak bir sütun kaidesi (Boehmer 1967, Abb. 8), c) Yukarı Kale'nin güney ucunun önünde, yerleşim dışındaki alanda bulunan üçgen tabanlı sütun kaidesi (Fotoğraf: D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2022).

değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Tüm bu karmaşık dokuda kuşkusuz yeni tespitler ya da açıklanamamış noktalar olsa da aşağı ve yukarı kalenin belirlenmiş girişleri ile birlikte savunmanın ana hatları da ortaya çıkmıştır.

Aşağı kalenin iç kısmında da çeşitli yapılar görülebilmektedir ancak bunlar yukarı kaledeki küçük mekanların oluşturduğu örüntüden çok daha farklı bir görünüm sergilerler. Bu yapılar boyutları 300 ila 800 m² arasında değişen teraslar halinde duvarlarla ayrılan 25 civarında dikdörtgen mekândan oluşmaktadır (Fig. 2, 5 ve 6). *Zwinger*'in güneybatı köşesinden başlayan ve setin batı zirvesinin yaklaşık 50 m önünde güneye dönen bir patikayla bunlara ulaşılır. Birkaç istisna dışında başka hiçbir bağlantı veya iç yapılaşma belirtisi görünmemektedir. En belirgin yapı kalıntıları kuzey kenarındaki mekanlardır. Bu tarafta tahkimata yönelik bir setin de izlerine rastlanmaz. Platonun dik eğimi yeterli görülmüş olmalıdır. Ancak bu alandaki yapılar arasında, aşağı kalenin kuzey tarafını koruyan ve *Zwinger*'in masif duvarına bitişik, kazamat benzeri yapıda bir sur duvarının kanıtı bulunmaktadır (Fig. 8 ve 9).

Aşağı kalenin en alçak kısmında günümüzde terk edilmiş olan yakın zamandan kalma bir çiftlik evi bulunmaktadır (Fig. 2, 5 ve 6). Eski tahkimatın basit taşlarının yanı sıra bazı işlenmiş taşların da devşirme malzeme olarak kullanıldığı açıktır. Boehmer ve Orthmann,

ziyaretleri sırasında yerleşim içinde kabartmalı bir taş blok ve etrafta uzanan bir taş sütun kaidelerini keşfetmeyi başarmışlardır (Boehmer 1967: 137, Abb. 7 ve 8). Her ne kadar bunları tespit etmek mümkün olmadıysa da (Fig. 13a ve b), yerel bazalttan yapılmış büyük bir taş sütun kaidesi plato kenarında, yukarı kalenin güney ucunun hemen önünde, keşfedilmiştir (Fig. 13c). Buna benzer yapı elemanlarının Demir Çağı'nda örneğin *bilani* tipindeki binaların cephesinde kullanıldığını biliyoruz. Ancak tespit edilen konumda buna işaret eden yapı kalıntısı olmadığı gibi, yakın çevrede de henüz buna yönelik dikkat çekici bir keşif yapılmamıştır.

Son olarak aşağı kalede dikkat çekici bir diğer nokta sur duvarının kuzey ucunda yer alan -maalesef yakın zamanda yağmalanmış- bir tümüldür. Bunun hemen yakınında yerleşimde başka yerlerde tespit edemediğimiz *terra sigilata* parçaları bulunmuştur. Böylece bu mezar için Roma Dönemi'ne ait olduğu tahmininde bulunabiliriz.

Havuz-Aslantaş'ta cevaplanması gereken bir diğer soru ise her iki kale arasındaki kronolojik ilişkidir. Aşağı kale seti, açık bir şekilde yukarı kalenin güneydeki çıkıntısına dayandığı için, ilk başta bu iki yapının ilişkili olduğu anlaşılır. Ancak, bu bağlantının görünen yukarı kale suruyla mı yoksa muhtemelen bunun altındaki daha eski bir Geç Tunç Çağı suruyla mı ilişkili olduğunu söyleyemeyiz. Aşağı kale duvarındaki kule düzeninin farklı karakteri bu ikinci olasılık için bir dayanak olabilir. Zira aşağı kale duvarındaki burçlar arasındaki açıklık daha çok Geç Tunç Çağı örneklerine uygunken, yukarı kalenin dar aralıkları Demir Çağı'na özgü bir görünüm sergilemektedir.

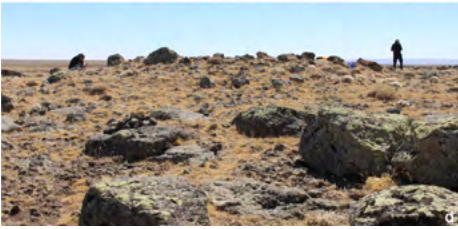
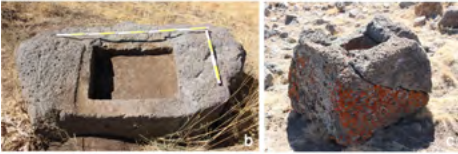
Yukarı ve aşağı kale kalıntılarının hemen altında yer alan ve ovoidan plato içine uzanan girintinin plato kenarına doğru yükseldiği yamaçta aşağı kent kuruludur (Fig. 5, 6, ve 10). Kapı aslanı da buraya yakın bir konumda bulunmuştur. Yaklaşık üç hektar genişliğindeki bu alanda yüzeyde kimi mimari kalıntılar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra aşağı kalede olduğu gibi burada da terasa benzer dörtgen alanları çeviren duvarlar ile bağlantı yolları görülebilmektedir. Bu alanın çevresinde de bir savunma duvarı olabilir. Düz bir duvarın uzun bir parçası korunmuş görünmektedir. Yerleşim izlerinin de bir noktadan sonra kesildiği dikkat çekmektedir. Kaleye erişim ise olasılıkla *zwinger*'in girişinden gerçekleşmekteydi. Ayrıca aşağı kalenin savunma duvarının kuzey ucunun önünde bir yol, plato üzerine ulaşmaktadır (Fig. 5). Şimdiye kadar yoğun bir incelemede bulunmadığımız bu alana ilişkin tespitlerimizi önümüzdeki sezonlarda artırmayı umuyoruz.

Havuz-Aslantaş yerleşiminin genişliği ile ilgili en önemli keşiflerden biri, kale duvarlarının güneyindeki platoda önemli yapı kalıntıları, yollar ve çevrili alanlar ile birlikte tümülüsler gibi diğer yerleşim unsurlarının tespitidir. Aslında yerleşimi sit alanı olarak kayıt altına alan Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün kayıtlarında yerleşimin sur dışında kalan kısmı da belirtilmiş olmasına karşın bununla ilgili başka bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Gözlemlerimiz doğrultusunda bu alanı "dış yerleşim" olarak tanımlamayı uygun gördük (Fig. 5 ve 14). Yaklaşık beş hektarlık bir genişliğe sahip bu alan kuzeyde ve doğuda platodan vadiye doğru su taşıyan ve dere görünümü kazanmış bir erozyon kanalı ile sınırlanmıştır. Batı sınırı ise burada çok daha belirginleşen bazalt

Figür 14. *Havuz-Aslantaş'ın plato düzlüğündeki kale dışı bölgelerinin güneyden çekilen hava fotoğrafı. Arkada Kulmaç Dağları yükseliyor (Fotoğraf: D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2023).*

yüzeyle bağlı olarak çekilmiş gibidir. Aşağı kale ve aşağı kentte olduğu gibi bu alanda da büyük taşlarla çevrelenmiş dörtgen mekanlar dikkat çekmektedir. Bunların işlevleri hakkında sadece tahminlerde bulunabiliriz. Hayvan ağılları veya başka türlü bir ekonomik etkinlik ya da onunla ilişkili bir sosyal yapıyı yansıtıyor olabilirler. Sıklıkla dik yerleştirilen taşların çevrelediği alanların arasından geçen yolların tüm bu alan içindeki bağlantıları sağladıkları görülmektedir. Yukarı kaleden ovaya doğru uzanan yamaçların hemen arkasındaki vadiden platoya doğru uzanan bir çıkış vardır (Fig. 5 ve 14). İlk olarak doğal bir yolmuş gibi görünen bu çıkışların açıkça insan eliyle düzenlenip döşendiği anlaşılmaktadır. Bu dış yerleşim alanındaki en dikkat çekici keşiflerden biri de, etrafından hafifçe daha yüksek konumlarda inşa edilmiş olmaları ile ayırt edilebilen yapı gruplarıdır. B1 binası olarak adlandırdığımız yapıyı ayrıntılı bir şekilde kayıt altına aldık (Fig. 5 ve 15). 820

Figür 15. Havuz-Aslantaş; plato üzerindeki dış yerleşimde bulunan B1 Binası'nın havadan görünümü (Fotoğraf: D.P. Mielke, Havuz-Aslantaş/Karaseki Projesi, 2023)

Figür 16. Havuz-Aslantaş'ta tümülüs mezarlar. a) Önde niş oyulmuş taşı olan 3 numaralı tümülüs. Arka planda (sağda) Aşağı Kale'nin surları görülebilir, b) 3 numaralı tümülüsün nişli taşı, c) 1 numaralı tümülüsün nişli taşı, d) Hafifçe yükseltilmiş 1 numaralı tümülüse kuzeyden bakış (Fotoğraflar: D.P. Mielke, Havuz-Aslantaş/Karaseki Projesi, 2022)

metrekare büyüklüğündeki yapı güneybatı-kuzeydoğuya doğrultusundadır. Yaklaşık 60 m uzunluğunda ve 13 ile 27 m arasında genişlikte L şeklinde bir planı vermekte olup çeşitli odalardan oluşur (Fig. 15). Henüz detaylı olarak incelenmemiş diğer bina kompleksleri doğrudan A binasının batısında ve kuzeybatısında yer almaktadır, bunlardan başka kuzeyde plato kenarında da kalıntılar bulunmaktadır (Fig. 14). En güneyde, A binası ile aynı doğrultuya sahip 22 metre uzunluğunda ve 7 metre genişliğinde ve toplamda 130 m²'lik alana sahip küçük bir dikdörtgen bina daha tespit edilmiştir (Fig. 14). A binasının yaklaşık 230 m doğusunda, erozyon kanalının diğer tarafında, birkaç binadan ve bağlantılı

duvarlardan oluşan bir kompleks ve yakındaki diğer tümülüs kalıntıları da yeni tespitler arasındadır (Fig. 14). Erozyon kanalının içinde ise su toplama yapılarına ait olabilecek kimi izler yakından incelenmeyi beklemektedirler.

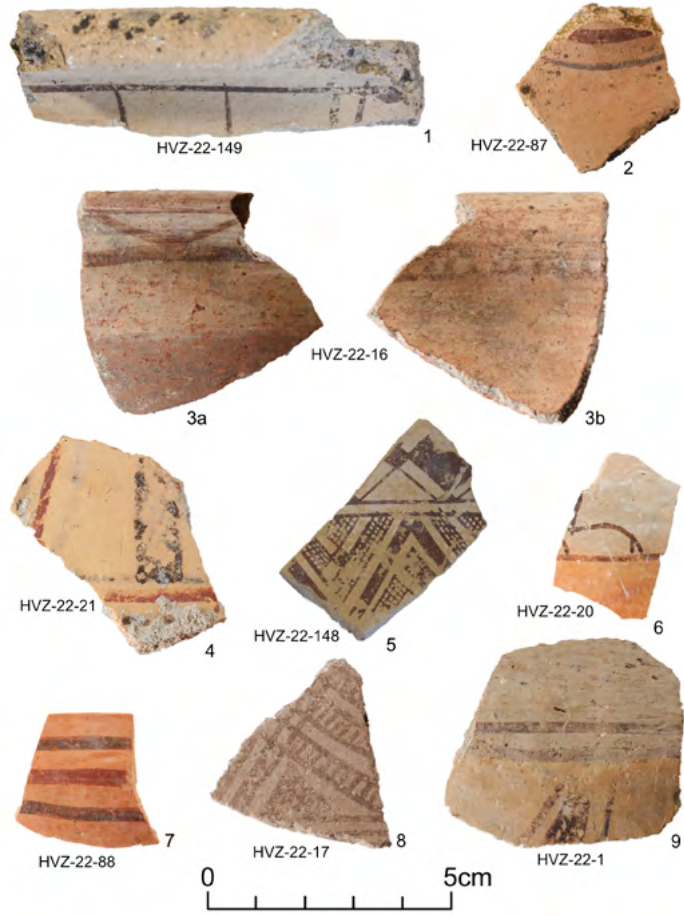
Şaşırtıcı ve yeni bir bilgi, platoda hala yer üstünde görünen birçok Tümülüs mezarının bulunmasıdır¹². Maalesef, bunların tamamı kaçak kazılarla hem tahrip edilmiş hem de yağmalanmıştır. Yerleşim yakınında 50 kadar mezar kaçak kazı çukurları ile birlikte tespit edilmiştir. Bazı durumlarda tümülüse ait yükselti seçilir durumdadır. Bu tümülüsler çoğunlukla yükseltiyi alttan çevreleyen taş çemberler içindedirler. Kaçak kazı çukurları sayesinde gerçekten birer mezar oldukları anlaşılmıştır. Çoğu örnekte mezar odaları büyük taş blokların dikey olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu halleriyle tek kişilik gömülere işaret etmektedirler. Kaçak kazıların oluşturduğu toprak yığınlarında şimdiye kadar sadece küçük kemiklere rastladık. Tümülüsleri tespit ettiğimiz ilk alan kalenin güneyinde ve dış yerleşimin batısında, bazalt bir platformunda bulunmaktadır (Fig. 5). Bunun gibi doğal bazalt alanların arasında kalan kısımlarda mezara rastlamak zordur. Ancak çok yakınına gelindiğinde fark etmek mümkün olmuştur (Fig. 16d). İki mezarın ağır makineler kullanılarak tahrip edilmiş olduğu açıktır. Bunların hemen yanında üzerinde oyularak niş yapılmış birer büyük taş keşfedilmiştir (Fig. 16b ve c). Mezarı çevreleyen taş çember içinde yer aldığını düşündüğümüz bu taşların ölü kültü ile ilgili bir detay olması muhtemeldir.

Neredeyse 20 m'lik çapıyla aşağı kalenin setinden 200 m kadar batıda bulunan bir tümülüs keşfedilen en büyük mezar olup maalesef ağır hasar görmüştür (Fig. 5 ve 16a). Yaklaşık 10 m uzaklıktaki tarla kenarında bulunan ve iyi bir işçiliğe sahip büyük ebatlardaki nişli taş blok, muhtemelen buraya makine çalışmalarına engel teşkil etmesin diye getirilmiştir (Fig. 16a ve 16b). Her ne kadar bugün tarla kenarında tek başına duruyor olsa da, yakın çevresinde başka örnekler de vardır. Aşağı kale setinin önündeki modern bir yapı kalıntısının yaklaşık 200 m kuzeydoğusunda bir sonraki tümülüs bulunmaktadır. Aşağı kalenin kuzey ucundan bakıldığında doğuda kalan plato kenarında, kuzeye doğru yaklaşık yarım kilometre boyunca devam eden alanda mezarların yoğunluk kazandığı gözlenmiştir. Bu nedenle burada bir nekropol alanı söz konusudur.

Havuz-Aslantaş yerleşimi ve yakın çevresinde yaptığımız yeni araştırmalar, arkeolojik kalıntıların alışılmadık bir çeşitlilikte ve kısmen yüzeyde korunduğu, zengin bir kültür peyzajını ortaya koymaktadır. Cevaplanması gereken ilk soru mevcut kalıntıların aynı döneme ait olup olmadıklarıdır. Bu sadece seramiğin sistematik olarak belgelenmesi ile cevaplanabilir. İlk sistemli seramik toplama işlemi, aşağı ve yukarı kalenin iç kısımlarında yapılmıştır. Yaklaşık bin parçadan oluşan koleksiyonun incelenmesi hala devam etmektedir. Buna karşın incelenen alanın hemen her yerinde karşılaşılan ve sayıca en fazla olan grubu Demir Çağı malzemesi oluşturmaktadır (Fig. 17). Henüz iki sezonu geride bırakan

¹² Burney kalenin dışında plato kenarında yığma mezarlardan söz etmiş, ancak Vergnaud'ı da alıntılanmıştır. Bu nedenle ilk gözlemin kime ait olduğu çok açık değildir (Burney 2004: 114; Vergnaud 2012: 42).

Figür 17. *Havuz-Aslantaş'tan Orta ve Geç Demir çağlarına ait boya bezemeli seramik örnekleri*
(Fotoğraflar: D.P. Mielke ve E. Hekimoğlu)

çalışmalarımız sırasında aşağı kent, dış yerleşim ve tümülüslerde örneklem amaçlı seramikler de toplanmış, fakat bunlar henüz sistematik olarak değerlendirmeye alınmamıştır. Ancak, ön değerlendirmeler Demir Çağı'nın en önemli yerleşim evresini oluşturduğunu ve olasılıkla yüzeyde görülebilen yapılarla ilişkili olduğunu doğrular niteliktedir.

Bir Yerleşim Alanı Olarak Karaseki

Karaseki açık bir şekilde Kangal Havzası'nda belirgin bir unsurdur. Bu özelliği ile Demir Çağı'ndaki yerleşim sisteminde bir çeşit merkezi nitelik kazanmıştır. von der Osten raporunda Karaseki'nin kuzey tarafında birkaç doğal girişe işaret etmiş ve bu kesimlerin her birinde ova tarafında modern bir köy ile ona plato tarafında denk gelen kısımda bir kale bulunduğuna işaret etmişti (von der Osten 1929: 67). Her ne kadar von der Osten bu gözlemi sırasında Karaseki'nin genişliği hakkında bir fikir edinmemiş olsa da bu platonun sıra dışı niteliğini fark etmişti. Çalışmalarımız sırasında Karaseki'de bulunan birkaç diğer yerleşimi ziyaret etme şansımız oldu. Aşağıdaki gözlemlerimiz Karaseki'nin bir arkeolojik bağlamın parçası olduğu şeklindeki kanımızı güçlendirmiştir.

Figür 18. Halep Köprüsü Höyüğü'nün güneybatıdan görünümü. Arka planda, soldan sağa doğru Sivas-Malatya Yolu ve tepenin hemen arkasında, solda ve sağda Kayseri-Kangal Yolu yer almaktadır. Arka planda Kulmaç Dağları uzanıyor (Fotoğraf: D.P. Mielke, Havuz-Aslantaş/Karaseki Projesi, 2023).

Karaseki'nin kuzeydoğu ucunun yaklaşık 700 m kadar önünde bulunan Halep Köprüsü Höyüğü (ya da bilinen bir diğer adı ile Ziyarettepe) kuzeyden Malatya yönüne doğru giderken karşılaşılan ilk höyüktür. Platodan ayrık gibi görünse de jeolojik olarak buraya dahil bir konumdadır (Fig. 2 ve 18). Bu tepenin hemen önünde Malatya'ya uzanan kuzey-güney rotası, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve Kayseri istikametine devam eden yol ile kesişmektedir. Aynı yerde doğudan gelen Çamurlu Çayı, kuzeyden güneye akan Balıklıtohma'ya dökülür.

Bu noktada uzun zamandır Halep Köprüsü olarak bilinen bir köprü de bulunmaktadır ki, adı da güneye giden yola işaret etmektedir. Bölge sakinleri burada eski bir kervansaraydan da söz etmekte, ancak uzun süre önce yıkıldığını belirtmektedirler. Bugün burada bulunan betonarme köprüünün herhangi bir noktasında daha erken bir yapıya işaret eden bir kalıntıya rastlanmamıştır. Höyüğün batı yamaçlarından çıkarak, plato istikametine uzanan stabilize yol, yukarıda artık kapanmış olan taş ocakları için yapılmıştır. Sonradan açılmış olan bu yol bir tarafa bırakılırsa platoya doğru uzanan herhangi bir doğal bir yol yoktur.

Von der Osten, tepede iyi bir işçilik gösteren kuru duvar tekniğinde yapılmış duvar kalıntılarında ve köprüye yerleştirilmiş iki bazalt devşirme malzemeden bahseder (von der Osten 1929: 65). Yakar ve Gürsan-Salzmänn da yıllar sonra aynı tespitte bulunmuş olup, basit bir yükseklik planını da yapmışlardır (Yakar, Gürsan-Salzmänn 1979: 39, 44, şek. 6).

Yerleşim yeri olarak nitelendirmekle kalmayıp, Orta ve Geç Tunç Çağı seramiği bulunduğu notunu da düşmüşlerdir. Ökse ise 1993 yılı yüzey araştırması raporunda Halep Köprüsü Höyüğü'nde Geç Tunç Çağı ve Orta Çağ seramiğinden bahseder (Ökse 1994: 321).

2023 kampanyası sırasında buraya yaptığımız ziyarette yaklaşık 50 metre yüksekliğindeki belirgin tepenin, tabanda yaklaşık 300 x 250 metrelik bir genişlikte olduğunu tespit ettik. Bu taban zirvede küçük ve hafif sivri bir tepe halindedir. Özellikle güney tarafında, kalker bir kayalık olduğu açıkça görülmektedir (Fig. 18). Ziyaretimiz sırasındaki yoğun bitki örtüsü mimari kalıntıların görünürlüğünü oldukça zorlaştırmıştı. Sadece güney ve güneydoğu yamaçlarında, bitki örtüsü olmayan alanlar olmakla birlikte bu alanlar büyük ölçüde erozyona uğramıştır. Neredeyse tüm seramik bu kısımda toplanmakla birlikte, bunların tamamının sürüklenmiş malzeme olduğu belirtilmelidir. Zira yerleşim izleri sadece zirve çevresindeki bir hektarı geçmeyen büyüklükteki bir alandır. Çevre duvarı, kuleler ve binalara ait kalıntıların çoğunu keşfettik. Ancak bitki örtüsü nedeniyle daha ayrıntılı bir belgelemede bulunmak mümkün olmadı. Tepede iki tümülüs bulunmuş olabilir. Ne yazık ki bazı alanların son dönemde (muhtemelen ağır ekipman kullanarak) yapılan tahribat ve talandan ciddi şekilde etkilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey yamaçta, yukarıdan yuvarlanmış olduğu belli olan büyük, dikdörtgen şeklinde işlenmiş bir bazalt bloğu bulunmuştur.

Olumsuz şartlara rağmen çok sayıda seramik toplamak mümkün olmuştur. Yaklaşık 150 parça arasında Demir Çağı'na ait örnekler dikkat çekmektedir. Erken Tunç Çağı'na ait malzeme daha fazladır. Buluntular arasında Hitit dönemine ait seramik parçaları da mevcuttur ancak bu parçaların tamamı, Eski ve Orta Hitit dönemleriyle sınırlıdır. İmparatorluk Dönemi'ne ait malzeme ise gözlenmemiştir. Son olarak, Orta Çağ / Bizans dönemlerine ait parçalar az sayıda da olsalar bu yerleşimden toplanan koleksiyonda temsil edilmektedirler. Yerleşim alanının küçük oluşu ve konumu, burada bir yerleşimden ziyade, Karaseki'nin kuzeydoğu ucundaki önemli ulaşım yollarını izleyen bir karakolla karşı karşıya olduğumuzu düşündürmektedir.

Karaseki'nin kuzey yamaçlarının altında Kangal'dan Kayseri'ye kadar uzanan doğu-batı rotası üzerinde ve buranın iki kilometre batısında, Humarlı eski kayıtlarda geçen adı ile Kumarlı adlı bir köy bulunmaktadır (Fig. 2). Görünüşe göre platodaki su kaynaklarının buradan bir akarsuya dönüşerek oluşturduğu aşınma kanalı, platonun içine bir vadi halinde bir kilometre kadar sokulmaktadır. Plato yönüne doğru daralarak giden bu yarığın batı kenarından Humarlı Kalesi olarak bilinen mevkiye çıkılır (Fig. 19). Burada yaklaşık 4-5 hektarlık bir alan üzerinde çok sayıda yer üstü yapıları bir arada görülebilir. Von der Osten bu kaleyi platodakilerin en büyüğü olarak değerlendirirse de (von der Osten 1929: 66-68, Fig 74) yukarıda belirtildiği gibi kendisi Havuz-Aslantaş harabelerini görmemiştir. İlginçtir ki, bölgeye uğrayan diğer araştırma ekipleri de Humarlı (Kumarlı) Kalesi'ni ziyaret etmemişlerdir.

Yerleşimin yapısının net olduğu söylenemez. Öncelikle burası birbiri ile iç içe geçmiş birden fazla aşamaları olan bir yerleşimdir. T şeklinde yakın zamana ait bir bina ile bir

Figür 19. *Karaseki kenarında, Humarlı Kalesi kalıntıları, hava fotoğrafı (Fotoğraf: D. P. Mielke, Havuz-Aslantaş / Karaseki Projesi, 2023).*

hayvan barınağı da yüzeyde dikkat çekmektedir. Kuzeyde ve batıda yer alan yapılar, Havuz-Aslantaş'ın dış yerleşimindeki yapıları andırmaktadır. Kazamat benzeri düzenlemelerle yerleşime bir sınır konmuş gibidir ve fark edilebilen geçiş yerleri vardır. Yerleşimin sınırı, platonun kuzey kenarına kadar yaklaşık 350 metre kadar uzanan bir tümülüs mezarlığının izleri ile desteklenmektedir. Bu durum Havuz-Aslantaş'taki durumla da kıyaslanabilir. Maalesef burada da yoğun tahribat en önemli sorun olarak karşımıza çıkar. Yerleşimin iç bölgesinde, muhtemelen eski bir kilise ile ilişkili apsisi iki büyük bina kalıntısı dikkat çekmektedir¹³. Kuzeyde tanımlanan yapı kalıntılarında daha yüksek ve daha iyi korunmuşlardır. Bir harç izi tespit edilemediği gibi, ören yerinin kendisinde de neredeyse hiç seramik bulunamamıştır. Buraya çıkan patika üzerinde erozyonla buraya inmiş aralarında şaşırtıcı bir şekilde iri parçaların da bulunduğu seramik parçaları tespit edilebildi. Bunların da çoğu Demir Çağı tarihi vermiştir. Ayrıca az miktarda Hitit, Erken Tunç Çağı ve

¹³ Bunlardan birisi von der Osten'in da dikkatini çekmiştir (1929: 68).

İslami dönemlerden de çanak çömlek bulunmuştur.

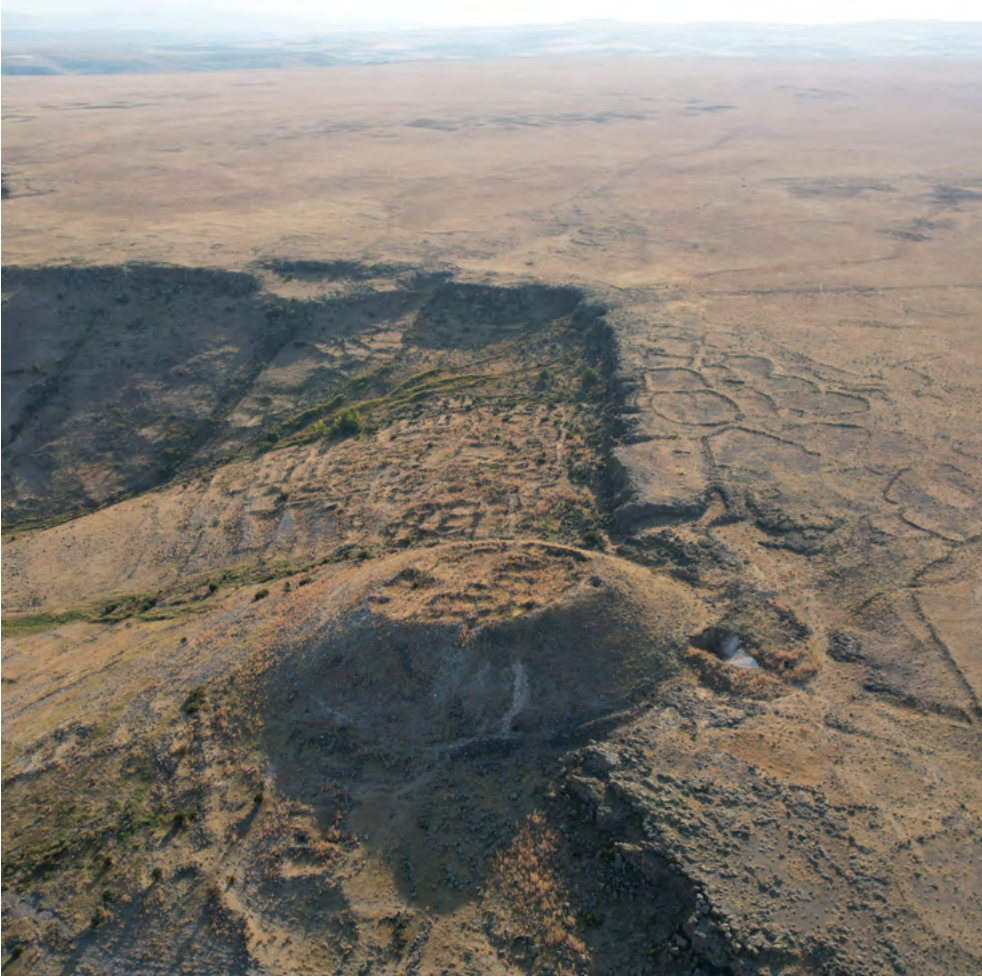
Ziyareti sırasında von der Osten'a yöre sakinleri Humarlı'da, kalenin hemen yakınındaki bazalt platonun dik kenarında yer alan kazıma resimlerden söz etmişlerdi. Bunların Hristiyanlık ile ilişkili oldukları anlaşılmaktadır ve olası kilise binalarıyla ve hatta platodaki bir manastır kompleksiyle bağlantılı olması kuvvetle muhtemeldir.

Havuz-Aslantaş'ta olduğu gibi Humarlı Kalesi kalıntıları da önemli arkeolojik verilere sahiptir ancak yine de daha yoğun bir şekilde araştırılıp belgelenmesi gerekmektedir. Araştırmanın mevcut durumu göz önüne alındığında, buradaki yapı kalıntılarının kronolojik sınıflandırması hakkında henüz güvenilir bir açıklama yapmak mümkün değildir. Aslantaş'taki gibi devasa bir tahkimat olmasa da mevcut izler daha küçük, surlarla çevrili bir Demir Çağı yerleşimine işaret etmektedir. Araştırma projemiz kapsamında Humarlı Kalesi'nin Havuz-Aslantaş ile ne gibi bir ilişkisi olduğunu açıklığa kavuşturmayı istiyoruz. Bu iki merkez arasındaki mesafe kuş uçuşu yaklaşık 5 km'dir. Von Osten, Humarlı'nın üç kilometre batısındaki Mısırdören Köyü'ne platoda karşılık gelen alanda masif duvarları olan, ancak daha küçük bir alana sahip başka bir kaleden bahsetmektedir (Fig. 2). Her ne kadar isim vermese de muhtemelen kastedilen, topografik haritalarda bu tarife uygun gelen yerde gösterilen Keçikalesi'dir. Burayı henüz yerden görmemekle birlikte uydu görüntülerinden kimi yapı kalıntılarının hala mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Karaseki'nin kuzey kenarında pek çok görünür durumda ve kısmen iyi koruna gelmiş arkeolojik yerleşimler ile diğer kalıntıların sıklığı dikkat çekmektedir; bu durum platonun yerleşim tarihinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Dikkatimizi Havuz-Aslantaş'a yedi kilometre uzaklıktaki en büyük ikinci derin girintinin bulunduğu güneydoğuya çevirdiğimizde bu izlenim daha da güçlenmektedir (Fig. 2). Burada Mancılık Köyü'ne bağlı Kırkpınar adında küçük bir mezra bulunmaktadır. Höyük olduğu anlaşılan bir tepe ile yamaca yayılmış oldukça geniş iki aşağı yerleşim biriminden oluştuğu ilk bakışta anlaşılmaktadır (Fig. 20). Erken Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı ve Orta Çağ'a ait seramik de veren bu yerleşim, Ökse tarafından da ziyaret edilmiş (Ökse 1994: 247, 2005: 18)¹⁴, ancak daha ayrıntılı bir gözleme şimdiye değin konu edilmemişti. Bununla birlikte Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün alan için aldığı sit kararında geniş bir tümülüs mezar alanı beraberinde Frig ve Hitit, yani Demir Çağı ve Geç Tunç Çağı olarak tanımlanan bir tarihlendirme notu da düşülmüştür. Burada yaptığımız görece kapsamlı gözlemler yerleşim için daha net bir konteksti tanımlamamızı mümkün kılmıştır.

Kırkpınar, en az 25 hektarlık bir alana yayılan göz alıcı bir arkeolojik yapılar topluluğudur. Ovardan platoya doğru uzanan girintinin tam ortasında, yamaçtan başlayarak, doğrudan Karaseki'nin kenarına oturmuş bir halde, plato seviyesinin de oldukça üzerine çıkan bir höyük bulunmaktadır (Fig. 20). Yalnızca 1,3 hektarlık büyüklüğündeki bu yerleşim

¹⁴ Ökse 2005'te 137 numaralı yerleşim olarak verilmiş ve tarihlendirmede Helenistik-Roma Dönemi notu düşülmüştür.

Figür 20. Doğudan Kırkpınar harabelerine bakış, hava fotoğrafı (Fotoğraf: D.P. Mielke, Havuz-Aslantaş/Karaseki Projesi, 2023).

birimi nispeten küçük olsa da, konumu ve yamaçta yaklaşık 40 m'yi bulan yüksekliği ile etkileyici bir görünüme sahiptir. Havuz-Aslantaş'ta olduğu gibi bu yamaç da muhtemelen tamamen taşlardan oluşturulmuş bir döşemeye sahiptir. Höyüğün zirvesindeki kaleye giriş, dik tepenin kuzeybatı tarafındaki yayladan uzanan bir patikanın ulaştığı küçük bir kapıdan gerçekleşmekteydi. Höyükteki alan 0,3 hektar gibi nispeten küçük bir alandır, ancak sur duvarı ve içindeki yoğun yapılaşmadan oluşan güçlü ve iyi korunmuş bir kale kompleksinin kalıntılarını içermektedir. Mevcut bazalt yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Maalesef kaçak kazıların yarattığı tahribat burada da varlığını göstermiştir. Doğu yandaki masif duvar, derin bir kaçak kazı çukuruyla ağır bir hasar görmüştür. Ancak bu şekilde sur duvarının çoğunlukla beyaz kireç taşından oluşan daha eski bir evresini tanımlamamıza olanak sağlamıştır. Bu çukurda bulunan seramiklerin verdiği tarih ağırlıklı olarak Erken Tunç Çağı olduğundan surların bu erken aşaması için de makul tarih bu olsa gerektir. Bu

bir tarafa bırakılırsa surla çevrili olan bu alan içinde toplanan malzeme ağırlıklı olarak Demir Çağı'na tarihlendirilmekte, bir kısım malzeme ise Orta Çağ'a işaret etmektedir.

Bu höyüğü çevreleyen diğer arkeolojik kalıntılar oldukça zengindir. Kalenin bulunduğu höyüğün batı ve doğusunda kalan plato yamaçları ile höyüğün yamaçlarında geniş yerleşim alanları bulunmaktadır. 3 ila 4 hektarlık bir alana sahip olan batı bölgesi, evlerin ve patikaların bulunduğu, yoğun yapılaşmaya işaret eden ve daha iyi korunmuş mimari kalıntılara sahiptir. Büyük olasılıkla Helenistik-Roma ya da Bizans dönemine ait olduğu düşünülse de, tarihlendirme için hâlâ yeterli bir dayanak mevcut değildir. Doğu yamacında modern mezraya kadar uzanan daha büyük, çevrelenmiş dikdörtgen alanlar bulunmaktadır. Havuz-Aslantaş'taki yukarı ve aşağı kalelerin her biri ile aşağı kentte tespit edilen örneklerle benzer özellikler sergilemektedirler. Ancak kalenin bulunduğu tepenin güneydoğu eteğinin hemen önünde daha genç bir sur duvarına ait olduğu anlaşılan daha büyük duvarlar bulunmaktadır (Fig. 20). Bölgede yüzeyden toplanan seramik parçaları ve bir adet sikke, burada bir Bizans kompleksine işaret etmektedir. Platoda, özellikle höyüğün doğusunda ve hemen kenarında, daha yuvarlak ve ağılları anımsatan çevrelenmiş başka alanlar da vardır. Platonun tüm kenarı boyunca yaklaşık bir kilometrelik bir yay içinde irili ufaklı çok sayıda tümülüs bulunmaktadır ve bunların tamamına yakını kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Bu arada ayrıca, toprak yığını olmayan Helenistik-Roma mezarlarına ait kalıntıların yanı sıra, daha geç bir Hıristiyan mezarlığı da tespit edilmiştir.

Kırkpınar ile birlikte şüphesiz Karaseki üzerinde önemli bir diğer yerleşimle daha karşı karşıyayız. Kırkpınar ile Havuz-Aslantaş yerleşimlerinin Demir Çağı'nın yanı sıra diğer dönemlerde birbirleriyle ne gibi bağlantıları olduğunu araştırmak önümüzdeki yıllarda ilginç sonuçları ortaya çıkarabilir.

Kangal Havzası

Burada sunulan yerleşimler Karaseki'nin arkeolojik potansiyelinin tamamı değildir. Platonun kenarındaki sulak noktalarda yer alan en az iki alanın daha olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte, iki sezonun ardından Karaseki'de özellikle Demir Çağı'nda ve olasılıkla Erken Tunç Çağı ile Orta Çağ'da da bir yerleşim sisteminin olduğu açıklık kazanmıştır. Karaseki bu nedenle yalnızca olağanüstü bir coğrafi simge değil, aynı zamanda özel bir tarihi yerleşim alanı olarak da görülmelidir. Gelecekteki araştırmalarımızın odağı bu yerleşim alanının arka planını anlamaya yönelik olacaktır. Bununla birlikte Kangal Havzası'nı dikkate almaksızın bu tespitleri bir bağlama oturtmak mümkün olmayacaktır. Şu ana kadar elde ettiğimiz sonuçlar Karaseki ve Kangal havzasındaki yerleşim sistemlerinin birbiriyle bağlantısını göstermektedir. Kangal Havzası kavşak özelliği ile dikkat çekmektedir. Bu kavşaktaki uğrak yerinin ise Havuz-Aslantaş olduğu kabul edilebilir.

Bölgenin hem coğrafi hem de kültürel olarak bir sınır oluşturmasından dolayı, gelecekteki çalışmalarımızın yönünü Kulmaç Dağları'na çevirmek istiyoruz. Havuz-Aslantaş'ın yaklaşık 20 km kuzeybatısında, en az 11 km uzunluğunda ve kuzeye karşı savunma amaçlı

inşa edilmiş bir tahkimat sistemi olan *Kapadokya Duvarı* bu dağ sırasının zirveleri boyunca inşa edilmiştir (Fig. 2). Bu dağ silsilesi aynı zamanda Kızılırmak ile Fırat arasındaki havza sınırını da oluşturmaktadır. Henüz detaylı olarak araştırılmamış bu olağanüstü yapı, A. Müller-Karpe tarafından Yeni Assur İmparatorluğu'nun kuzey sınırıyla ilişkilendirilmiştir (Müller-Karpe 1998; 2009: 109-12). Batıda Frig ve Frig etkisi altındaki bölgeler, doğuda ise Urartu'nun varlığı da dikkate alındığında, Anadolu Demir Çağı'nın üç büyük kültür bloğu arasında kalan bu bölgenin yeni araştırmalarla birlikte daha pek çok soru ve sorunu ortaya çıkaracağını düşünüyoruz.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Havuz-Aslantaş çalışmaları uzun zamandır bilinen bu yerleşimin topografisini kimi detaylarıyla birlikte ortaya koymuştur. Henüz araştırılmayan kısımları olmakla birlikte özellikle surla çevrili alanları detaylı bir şekilde inceleyerek duvarlar, kule ve girişleri tanımlayabildik. Yamaç destek duvarı hendeklerin de eklenmiş olduğu oldukça kapsamlı bir tahkimat anlayışının bir örneği ile karşılaşmış olduğumuz açıktır. Karaseki'de yaptığımız çalışmalar ise bu alanda müstahkem yerleşimlerin bölgeden geçen yolların kontrolü amacıyla planlı bir şekilde, konumlarının verdiği özel avantajlar da dikkate alınarak inşa edilmiş olduğu izlenimini vermektedir. Özellikle Havuz-Aslantaş ile Kırkpınar bu platoyu iki kritik noktadan kontrol etmekle kalmayıp kuzey güney ve doğu-batı rotalarını da kontrol etmektedir. Humarlı ve Halep Köprüsü ise bu manzarayı tamamlayan diğer iki yerleşimdir. Ancak Karaseki çevresinde bu tip yerleşimlerin sayısının önümüzdeki yıllarda daha da artacağını tahmin ediyoruz.

Hitit Devleti'nin yıkılışının ardından ortaya çıkan yeni siyasi durumun niteliği, özellikle sınır özelliğine sahip olan bu bölgede bu tarz bir yerleşim yapılanmasını gerekli kılmış olmalıdır. Henüz alınması gereken yolun tamamını almadığımızı düşünerek erken bir sonuca gitmek istemiyor olsak da, mevcut durum 67 kilometrekare büyüklüğündeki Karaseki'nin kendisinin bir tahkimat unsuru olduğunu ve bu amaçla organize edildiğini düşündürmektedir. Bu durum ise burada bu organizasyonu gerçekleştirebilecek bir bölgesel gücün varlığına işaret etmektedir. Önümüzdeki dönemlerde gelecek yeni bulguların bunu ne ölçüde desteklediğini göreceğiz.

Her ne kadar yüzey araştırması ile edinilebilen sonuçlar sınırlı da olsa, Karaseki ile Havuz-Aslantaş, bu genelde kabul gören durum için bir istisna oluşturmaktadır. Fazlasıyla yapının yüzeyde görünür olması, çok sayıda tespiti yapma şansını da getirmiştir. Ne yazık ki bu durum yasadışı kazıların burada yoğunlaşmasına da sebep olmaktadır. Mevcut durumu belgelemek, geçen zaman içinde tahribatın yoğunluğu düşünüldüğünde adeta zamana karşı bir yarış halini almaktadır. Uydu görüntülerin analizi, tümülüslerin büyük bir kısmının yalnızca son 10 ila 20 yıl içinde tahrip edildiğini göstermiştir. Arka plandaki peyzajın değişimi ise Karaseki'de daha çarpıcıdır. Buradaki en büyük sorun yaylanın ortasındaki askeri mühimmat imha alanıdır. Patlamaların yerleşim yerlerinin kalıntılarını doğrudan

ne şekilde tehlikeye attığını ölçülebilir verilerle şu an için söyleyecek durumda olmasak da, bu durum özellikle platoda hurda metal toplamak için dolaşan, muhtemelen bunun için yanlarında dedektör taşıyan çok sayıda insanın kontrolsüz olarak bu alanlarda dolaşmasına neden olmaktadır. Uydu fotoğraflarında tespit ettiğimiz tahribat artışını bundan bağımsız olarak düşünemeyiz. Aynı şekilde Havuz-Aslantaş'ın aşağı kentindeki piknik alanının da kontrolsüz girişlere neden olması mümkündür. Bu nedenle çalışmalarımızın temel kaygılarından biri yalnızca çalışma alanındaki kültürel ve doğal peyzajı araştırmak değil, aynı zamanda mevcut peyzajı korumak ve korunmasını da teşvik etmektir.

Kaynakça

Akurgal, E. 1949

Späthethitische Bildkunst. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

Aro, S. 2012

Tabal. *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 13: 388-391.

– 2023

Vanishing kingdoms: Tabal and Tuwana during the seventh century BC. *From Midas to Cyrus and other stories. Papers on Iron Age Anatolia in honour of Geoffrey and Françoise Summers, British Institute at Ankara Monograph*, C. Drycote, S. Branting, J. W. Lehner, Y. Özarslan, (ed.), London: 113-35.

Boehmer, R. M. 1967

Havuzköy In Ostkappadokien. *Archaeologischer Anzeiger* 82 (2): 132-141.

Burney, C. 2004

Historical dictionary of the Hittites. Scarecrow Press, Ann Arbor.

Ehringhaus, H. 2014

Das Ende, das ein Anfang war. Felsreliefs und Felsinschriften der luwischen Staaten Kleinasien vom 12. bis 8./7. Jahrhundert v. Chr. Philipp von Zabern, Mainz.

Engin, A. 2009

Sivas İli 2007 Yılı Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 26 (Cilt 2): 73-94.

– 2010

Gözcük: Sivas'da Yeni Bir Geç Hitit Merkezi ve Kapı Aslanı. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 34 (2): 60-68.

Genz, H. 2011

The Iron Age in Central Anatolia. *The Black Sea, Greece, Anatolia and Europe in the First Millennium BC*. C. 1, *Colloquia Antiqua*, G. R. Tsetschkladze (ed.), Peeters, Leuven, Paris, Walpole MA: 331-368.

Luke, C., Roosevelt, C.H. 2017

Cup-Marks and Citadels: Evidence for Libation in 2nd-Millennium B.C.E. Western Anatolia. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* (318): 1-23.

Maner, Ç., Kuruçayırılı, E., Şafiq, R., Peker, H., Öztürk, G. 2023

A new start at Kayalıpınar: 2022 field season. *Anatolia Antiqua / Eski Anadolu* (31): 179-203.

Meriggi, P. 1965

Quarto viaggio anatólico. *Oriens antiquus* 4: 263-315.

Mielke, D. P. 2011

Stadtter. C. Archäologisch. *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 13: 91-97.

Müller-Karpe, A. 1998

Untersuchungen in Kuşaklı 1997. *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft* 130: 93-174.

-2009

Die kappadokische Mauer - Nordgrenze des Assyrischen Reiches? *Mauern als Grenzen*, A. Nun (ed.), Philipp von Zabern, Mainz am Rhein: 46-55.

-2017

Sarissa. Die Wiederentdeckung einer hethitischen Königsstadt. Philipp von Zabern, Frankfurt am Main.

Müller-Karpe, V., Müller-Karpe A. 2013

Kayalıpınar. Ss. 282-87 içinde *Hittiter. Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites. An Anatolian Empire*, M. Dođan-Alparslan ve A. Metin (ed.). Yapıkredi Yayınları, İstanbul: 282-287.

Nazik, L., Poyraz, M., Karabıykođlu, M. 2019

Karstic Landscapes of Turkey. *Landscapes and Landforms of Turkey*, C. Kuzucuođlu, A. Çiner, N. Kazancı (ed.). Springer, Cham: 181-196.

Orthmann, W. 1971

Untersuchungen zur spätethitischen Kunst. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 8, Habelt, Bonn.

Ökse, A. T. 1988

Mitteleisenzeitliche Keramik Zentral-Ostanioliens. Mit dem Schwerpunkt Karakaya-Stauseegebiet am Euphrat. Berliner Beiträge zum Vorderen Orient 9, Dietrich Reimer Verlag, Berlin.

-1993

Sivas İli 1992 Yüzey Araştırması. *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 243-258.

-1994

Sivas İli 1993 Yüzey Araştırması. *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 317-329.

-2005

Early Bronze Age Settlement Pattern and Cultural Structure of the Sivas Region. *Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan* 3: 1-18.

Özgüç, T. 1971

Demir Devrinde Kültepe ve Civarı. - Kültepe and its Vicinity in the Iron Age. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Powroznik, K. J. 2010

Die Eisenzeit in Kuşaklı. Kuşaklı-Sarissça 5 Verlag Marie Leidorf, Rahden/Westf.

Russell, H. F. 1980

Pre-Classical Pottery of Eastern Anatolia. Based on a survey by Charles Burney. British Archaeological Report, International Series 85 British Institute of Archaeology at Ankara, London.

Summers, G., Summers, F. 2013

The kale at Kerkenes Dağ: an Iron Age capital in central Anatolia. *Cities and citadels in Turkey: from the Iron Age to the Seljuks*, S. Redford ve N. Ergin. Leuven -Paris-Walpole, MA: Peeters: 137-159.

Sunkar, M. 2006

Kangal Havzası'nın (Sivas) Jeomorfolojisi. Elazığ Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.

– 2008

Zamanlı Çayı Yukarı Havzası (Uzunyayla)'nın Jeomorfolojisi. *e-Journal of New World Sciences Academy* 3(4): 623-643.

Sunkar, M., Özdemir, M. A., Tonbul, S. 2008a

Tohma Çayı Yukarı Havzası'nın (Kangal Batısı) Jeomorfolojisi. *Coğrafya Dergisi* 17: 16-36.

– 2008b

Çaltı Çayı Yukarı Havzası'nın (Kangal Doğusu) Jeomorfolojisi. *Coğrafi Bilimler Dergisi* 6: 141-158.

Vergnaud, B. 2012

Recherches sur les fortifications d'Anatolie occidentale et centrale au début du premier millénaire av. J.-C. (Xe-VIe s.). Université Michel de Montaigne-Bordeaux (Thèse de Doctorat en Histoire, Langues et Littérature Anciennes), Bordeaux.

Von der Osten, H. H. 1929

Explorations in Hittite Asia Minor 1927-28. Oriental Institute Communications 6 University of Chicago Press, Chicago.

Von Schuler, E. 1965

Die Kaşkärer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien. Untersuchungen zur Assyriologie und vorderasiatischen Archäologie 3 Walter de Gruyter, Berlin.

Weeden, M. 2023

The Iron Age states of Central Anatolia and Northern Syria. *The age of Assyria*. C. IV, *The Oxford history of the Ancient Near East*, K. Radner, N. Moeller, D. T. Potts (ed.). Oxford, Oxford University Press: 912-1026.

Yakar, J., Gürsan-Salzman, A. 1979

Archaeological Survey in the Malatya and Sivas Provinces – 1977. *Tel Aviv* 6: 34-53.

– 1981

Gemerek - Sivas - Malatya Üçgeninde Arkeolojik Bir Yüzey Araştırması. *Türk Arkeoloji Dergisi* 44: 175-185.